

Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΩΝ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΤΟΥ ΦΟΙΤΗΤΗ ΠΟΜΩΝΗ ΘΕΟΧΑΡΗ Α.Μ. : 3082

ΘΕΜΑ:

«Περιβαλλοντικές και Δημογραφικές επιπτώσεις του τουρισμού στους τουριστικούς προορισμούς. Πώς αναλύονται και πώς επηρεάζουν την φέρουσα ικανότητα μιας περιοχής υποδοχής. Η περίπτωση του νομού Αχαΐας».

ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ: ΖΑΦΕΙΡΟΠΟΥΛΟΥ Α.

ΠΑΤΡΑ 2008

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: _____ 5

ΕΙΣΑΓΩΓΗ: _____ 7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: _____ 8

1.1 Εισαγωγή _____ 8

1.2 Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις τουρισμού. _____ 8

1.3 Χωρικές συγκεντρώσεις _____ 9

1.4 Αρνητικές - θετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις _____ 10

1.5 Δείκτες μέτρησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων του τουρισμού.
_____ 12

1.6 Συμπέρασμα _____ 13

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: _____ 15

2.1 Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην κοινωνία και τον πολιτισμό
_____ 15

2.2 Κοινωνικές επιπτώσεις – Δημογραφικές επιπτώσεις _____ 15

2.2.1 Θετικές επιπτώσεις _____ 16

2.2.2 Αρνητικές επιπτώσεις _____ 18

2.3 Τρόποι μετρήσεις κοινωνικών και δημογραφικές επιπτώσεις 19

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: _____ 21

ΦΕΡΟΥΣΑ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ 21

3.1 Φέρουσα ικανότητα _____ 21

3.1.1. Τύποι φέρουσας ικανότητας _____ 21

3.2 Τρόποι προσδιορισμού της φέρουσας ικανότητας _____ 22

3.3 Προβλήματα εφαρμογής _____ 23

3.4 Σύγκριση με άλλες μεθόδους _____ 24

3.5 Δείκτες μέτρησης της φέρουσας ικανότητας _____ 25

3.6 Συμπεράσματα _____ 26

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: _____ 27

4.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ – ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ _____ 27

4.1.1 Γενικά στοιχεία _____ 27

4.1.2 ΑΧΑΪΑ – ΠΑΤΡΑ – ΛΙΜΑΝΙ Ιστορική Αναδρομή _____ 28

4.2 ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ – ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ _____ 30

4.2.1 Περιβάλλον (δομημένο) – Πολιτισμός _____ 30

4.2.2 Μέγα Σπήλαιο _____ 31

4.2.3 Αρχαίοι Λουσοί _____	32
4.2.4 Μονή Αγίας Λαύρας _____	32
4.2.5 Σπήλαιο Λιμνών _____	32
4.2.6 Οδοντωτός Σιδηρόδρομος _____	33
4.2.7 Διακοφτό _____	34
4.2.8 Ακράτα – Αιγείρα _____	34
4.3 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ _____	35
4.3.1 Η Λιμνοθάλασσα Κοτύχι και το δάσος της Στροφυλιάς _____	37
4.4 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ (ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ) - Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΑΧΑΪΑΣ _____	40
4.4.1 Οικονομικά στοιχεία _____	40
4.4.2 Πρωτογενής Τομέας _____	40
4.4.3 Δευτερογενής τομέας _____	42
4.4.4 Τριτογενής τομέας _____	43
4.4.5 Τουρισμός _____	44
4.4.6 Μεταφορές _____	44
4.4.7 Εμπόριο _____	45
4.5 ΈΡΓΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΠΟΔΟΜΗΣ: _____	45
4.5.1 Το νέο Λιμάνι της Πάτρας _____	45
4.6 ΑΝΑΠΤΥΞΗ – ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ _____	46
4.6.1 Κορινθιακός Κόλπος – Προβλήματα Ρύπανσης _____	50
4.7 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ _____	51
4.7.1 Τουρισμός και παραγωγική δομή του Νομού _____	51
4.7.2 Τουρισμός και χρήσεις γης _____	52
4.7.3 Ισχύοντες περιορισμοί ανάπτυξης _____	54
4.8 ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ – ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ _____	56
4.8.1 Τουριστική Ενότητα: Ακρατας - Αιγίου – Καλαβρύτων _____	56
4.8.2 Τουριστική ενότητα: Πατρών – Ορεινής Αχαΐας _____	58
4.8.3 Τουριστική ενότητα Κάτω Αχαΐας – Καλογριάς _____	60
4.9 ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ _____	61
4.9.1 Γενικές Κατευθύνσεις _____	62
4.9.2 Ειδικές κατευθύνσεις _____	62
4.10 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ (ΦΥΣΙΚΩΝ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ – ΕΝΟΤΗΤΕΣ) _____	63
4.10.1 Γενική αξιολόγηση _____	63
4.10.2 Θετικές εξελίξεις _____	64
4.11 ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ _____	65

4.11.1 Προοπτικές _____	66
4.12 ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ _____	69
4.13 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ _____	71
4.14 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ _____	72
4.15 ΑΠΕΙΛΕΣ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΕΙ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟΝ ΝΟΜΟ ΑΧΑΪΑΣ _____	74
4.15.1 Εντοπισμός προβληματικών ζωνών _____	74
4.15.2 Προβλήματα που προκαλεί η τουριστική ανάπτυξη στο περιβάλλον του Νομού Αχαΐας _____	77
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 _____	80
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ _____	80
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ _____	85
<u>ΠΗΓΕΣ:</u> _____	86

ΠΡΟΛΟΓΟΣ:

Ο τουρισμός στη μεταπολεμική περίοδο, ειδικά μετά το 1970, αποτελεί έναν από τους δυναμικότερους και ταχύτερα αναπτυσσόμενους τομείς της παγκόσμιας οικονομίας. Το γεγονός ότι ο τουρισμός τείνει να αποτελεί πλέον έναν από τους κυριότερους μοχλούς ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας αποτελεί κοινό τόπο για πολλούς μελετητές. Οι χώρες και οι προορισμοί που θέλησαν να εκμεταλλευτούν οικονομικά τον τουρισμό οδηγήθηκαν στην δημιουργία πρότυπων τουριστικής ανάπτυξης που θα εξασφάλιζαν βιωσιμότητα και αειφορία για τις περιοχές τους.

Η επιτυχής διαχείριση της τουριστικής ανάπτυξης απαιτεί ένα συγκροτημένο θεσμικό πλαίσιο το οποίο, αφενός θα παρέχει το απαραίτητο οργανωτικό σχήμα για την παρακολούθηση και τον έλεγχο της διαχείρισης, και αφετέρου θα επιτρέπει τη θέσπιση των απαραίτητων νομικών ρυθμίσεων που θα συμβάλλουν στην προώθηση του έργου της διαχείρισης. Η συγκρότηση ενός βραχυπρόθεσμου και μεσοπρόθεσμου προγράμματος που θα αποτελεί το σταθερό πλαίσιο αναφοράς της τουριστικής πολιτικής ανάπτυξης στην περιοχή. Το πρόγραμμα θα πρέπει, αφενός να διασφαλίζει τις βασικές αρχές και τους στόχους του σχεδιασμού, και αφετέρου να είναι ευέλικτο στις ανάγκες που προκύπτουν από τις διαδικασίες διαχείρισης.

Οι προσπάθειες προώθησης σε εθνικό και τοπικό επίπεδο ενός τύπου ανάπτυξης του τουρισμού παραμένουν στο επίκεντρο των επιστημονικών συζητήσεων και το ζήτημα αυτό θα συνεχίσει να αποτελεί κύριο θέμα στην έρευνα για έναν τουρισμό ελεγχόμενο και σωστά σχεδιασμένο. Η ολική συχνά διάσταση της τουριστικής ανάπτυξης σε τοπικό επίπεδο οδήγησε επίσης πολλές περιοχές, αλλά και τον ίδιο τον τουριστικό τομέα,

σε αναζήτηση προτύπων εναλλακτικού τουρισμού, τα οποία εντάσσονταν περισσότερο ήπια στα δεδομένα της τοπικής κοινωνικής και οικονομικής.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ:

Ο τουρισμός σήμερα δημιουργεί επιπτώσεις θετικές και αρνητικές στις κοινωνίες που αναπτύσσεται.

Γίνεται λοιπόν επιτακτική η ανάγκη ύπαρξης πρότυπων τουριστικής ανάπτυξης, ικανών να καθορίσουν και να εγγυηθούν μια βιώσιμη και ισόρροπη τουριστική ανάπτυξη που θα σέβεται τη φύση, τον άνθρωπο και τον πολιτισμό και θα ελαχιστοποιήσει τις αρνητικές επιπτώσεις του τουρισμού στο φυσικό και το δομημένο περιβάλλον.

Απώτερος σκοπός θα πρέπει να είναι η αξιολόγηση των υφισταμένων τουριστικών πόρων και της σύνθεσης του τουριστικού προϊόντος του νομού, στην ανάλυση των επιπτώσεων του τουρισμού στην οικονομία, την τοπική κοινωνία, τον πολιτισμό και το φυσικό περιβάλλον.

Το αντικείμενο της παρούσας μελέτης αφορά στην διάγνωση του δυναμικού της τουριστικής ανάπτυξης στον νομό Αχαΐας και στην διατύπωση προτάσεων για την στρατηγική που πρέπει να ακολουθηθεί με σκοπό την προώθηση βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης που θα αναβαθμίσει την συμμετοχή του νομού στο τουριστικό δυναμικό της χώρας και θα προβάλλει τον νομό στον διεθνή χώρο ως αξιόλογο τουριστικό προορισμό, με βάση και τις κατευθύνσεις πολιτικής της εθνικής στρατηγικής ανάπτυξης του τομέα.

Ειδικότερα η μελέτη αυτή αποσκοπεί στην αξιολόγηση των υφισταμένων τουριστικών πόρων και της σύνθεσης του τουριστικού προϊόντος του νομού, στην ανάλυση των επιπτώσεων του τουρισμού στην οικονομία, την τοπική κοινωνία, τον πολιτισμό και το φυσικό περιβάλλον του νομού, στην ανάλυση των πλεονεκτημάτων και των αδυναμιών της σημερινής τουριστικής ανάπτυξης και στην διερεύνηση των δυνατοτήτων αξιοποίησης, αναβάθμισης και προβολής του τουριστικού δυναμικού.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1:

1.1 Εισαγωγή

Πρακτικά κάθε χώρα στον κόσμο βλέπει τον τουρισμό σαν ένα σημαντικό παράγοντα εθνικής ευημερίας. Είναι, όμως, γνωστό πως ο τουρισμός έχει επιπτώσεις στο περιβάλλον των τουριστικών προορισμών. Πιο ειδικά, στο παρακάτω κεφάλαιο θα αναλυθούν οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις του τουρισμού, θετικές και αρνητικές (στο φυσικό και δομημένο περιβάλλον), οι χωρικές συγκεντρώσεις, καθώς και οι τρόποι μέτρησης αυτών με τελικό στόχο την έγκυρη αξιολόγηση τους και τη χρησιμοποίησή τους στην γενικότερη προσπάθεια τουριστικής ανάπτυξης.

1.2 Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις τουρισμού.

ù Η ταχεία οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη, ιδίως μετά το δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, δημιούργησε πολλά ερωτηματικά για το μέλλον των ανθρώπινων κοινωνιών στον πλανήτη μας, ιδιαίτερα δε σε σχέση με τα επιδεινωμένα προβλήματα του περιβάλλοντος και τις επιπτώσεις τους στην ποιότητα ζωής των ανθρώπων. Η σχέση τουρισμού και περιβάλλοντος έχει αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία τα τελευταία χρόνια, λόγω της αύξησης του διεθνούς ανταγωνισμού στον τουρισμό αλλά και τις γενικότερης αναζήτησης του ανθρώπου για βελτίωση της ποιότητας ζωής και καλύτερο περιβάλλον όχι μόνο στον τόπο διαμονής του αλλά ιδίως στον τόπο προορισμού του για αναψυχή και διακοπές.

ù Επειδή η ανάπτυξη του τουρισμού εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από την ποιότητα του περιβάλλοντος ή των περιβαλλοντικών πόρων, οι τουριστικές επιπτώσεις όλων των κατηγοριών επηρεάζουν τις μακροπρόθεσμες προοπτικές ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων σε μία περιοχή ή περιφέρεια.

ù Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις στις περισσότερες περιπτώσεις είναι σύνθετες και πολυσχιδείς, εφόσον δεν προκαλούνται συνήθως αποκλειστικά από συγκεκριμένες τουριστικές δραστηριότητες, αλλά και από παράλληλες συνοδευτικές ή αλληλεξαρτώμενες με τον τουρισμό δραστηριότητες άλλων τομέων ή κλάδων στον αστικό και αγροτικό χώρο, μεταξύ άλλων κλάδος συγκοινωνιών, εμπορίου, υπηρεσιών. (Κομίλης & Βαγιονής 1999: 134).

ù Ως προς το περιβάλλον – με τη στενή έννοια του όρου – ειδικότερα, οι επιπτώσεις μπορεί να αφορούν:

ù Στα φυσικά οικοσυστήματα, ιδιαίτερα από την κατασκευή έργων σε περιοχές με έντονη φυσική ομορφιά.

ù Στους φυσικούς πόρους, ιδιαίτερα στο νερό (και στο έδαφος).

ù Στην ποιότητα της ατμόσφαιρας λόγω των αυξημένων εκπομπών είτε λόγω μετακινήσεων είτε υποστήριξης γενικότερα.

ù Στην αναζήτηση των επιπτώσεων δε θα πρέπει να αγνοηθούν και οι θετικές, δηλαδή η ενδεχόμενη συμβολή των μεγάλης κλίμακας εκδηλώσεων στη βελτίωση του περιβάλλοντος. Για την αντιμετώπιση των αρνητικών επιπτώσεων στο περιβάλλον καθοριστικό ρόλο έχει η πρόληψη, άρα ο σχεδιασμός (Κοκκώσης & Τσάρτας 2001: 175).

1.3 Χωρικές συγκεντρώσεις

Η τουριστική ανάπτυξη που συντελέστηκε τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες είχε ως αποτέλεσμα την εμφάνιση αρκετών νέων και σημαντικών τουριστικών πόλων έλξης οι οποίοι στην πλειοψηφία τους είναι νησιωτικοί ή παραθαλάσσιοι ή διαθέτουν πλούσιους φυσικούς πόρους. Με τον τρόπο αυτό συγκροτείται μια ισχυρή ομάδα τουριστικών περιοχών οι οποίες αποτελούν τους κυριότερους πόλους έλξης σε διεθνές επίπεδο, ενώ σε άλλες περιοχές αντίθετα δεν έχει επεκταθεί ικανοποιητικά η ανάπτυξη του τουρισμού.

Παράλληλα, η συγκέντρωση της τουριστικής ζήτησης σε έναν μικρό σχετικά αριθμό των νησιωτικών και παράλιων περιοχών έχει οδηγήσει σε σημαντικές αναπτυξιακές ανισότητες στο διεθνή χώρο. Επιπλέον, η συνεχής αναπαραγωγή του μοντέλου του οργανωμένου τουρισμού το οποίο κατέληξε και στις χωρικές υπερσυγκεντρώσεις είχε σημαντικές και δυσμενείς περιβαλλοντικές επιπτώσεις στις περιοχές οι οποίες το υιοθέτησαν και υποβάθμισε συνολικά το τουριστικό προϊόν των χωρών αυτών. Τα κυριότερα χαρακτηριστικά της χωρικής υπερσυγκέντρωσης και των προβλημάτων που αυτή δημιούργησε είναι τα ακόλουθα:

- Υπερβολική συγκέντρωση υποδομών και ανωδομών σε τουριστικές περιοχές της υπαίθρου με πλούσιους περιβαλλοντικούς πόρους.
- Σημαντικές κοινωνικές και οικονομικές επιπτώσεις σε αγροτικούς και ημιαστικούς οικισμούς καθώς και ευρύτερες περιοχές της υπαίθρου.
- Υψηλό κόστος έργων περιβαλλοντικής αναβάθμισης και προστασίας των φυσικών πόρων.
- Σταδιακή υποβάθμιση του τουριστικού προϊόντος με αποτέλεσμα την παράλληλη σταδιακή υποβάθμιση της ποιότητας της τουριστικής ζήτησης.
- Κορεσμός από την υπερσυγκέντρωση σε εποχική βάση επαγγελματικών δραστηριοτήτων και τουριστών.
- Προβλήματα αντοχής της φέρουσας ικανότητας των περιοχών αυτών (Τσάρτας 2000: 199).

1.4 Αρνητικές - θετικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως ο τουρισμός λόγω της έντονης και ταχείας ανάπτυξης που παρουσίασε, μπορεί να επιφέρει αλλαγές στο

φυσικό και δομημένο περιβάλλον των περιοχών που αποτελούν τουριστικούς πολλούς έλξης. Συνεπακόλουθα, οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις μπορούν να αναλυθούν σε άμεσες, έμμεσες, και παράγωγες. Επιπλέον αυτές οι επιπτώσεις μπορούν να διακριθούν ως προς το *φυσικό περιβάλλον* και το *δομημένο*.

Κάποιες από τις κυριότερες επιπτώσεις που έχει ο τουρισμός στο φυσικό περιβάλλον είναι οι εξής:

- § Διατάραξη των διατροφικών συνηθειών
- § Σημαντική μείωση της πανίδας μέσω της επέκτασης της ανθρώπινης δραστηριότητας
- § Φθορά της χλωρίδας από τις ανθρώπινες πιέσεις
- § Μόλυνση των υδάτων
- § Μόλυνση του αέρα από τις εκπομπές ρύπων
- § Ηχορρύπανση από τις τουριστικές δραστηριότητες της κάθε περιοχής
- § Διάβρωση της μορφολογίας των τουριστικών περιοχών από την δημιουργία τουριστικών εγκαταστάσεων
- § Αλλοίωση ποτάμιων συστημάτων ή άλλων γεωλογικών σχηματισμών
- § Αποψίλωση των χερσαίων επιφανειών
- § Εξάντληση των αποθεμάτων νερού αλλά και ενέργειας για την ικανοποίηση των τουριστικών αναγκών (Swarbrooke1999: 51).

Ο τουρισμός όμως έχει επιπτώσεις και πάνω στο δομημένο περιβάλλον όπως:

- § Υποβάθμιση του τοπίου και της τοπικής αρχιτεκτονικής από την κατασκευή τουριστικών εγκαταστάσεων

- § Αυθαίρετη δόμηση, αστικοποίηση του παράκτιου χώρου και δημιουργία έργων υποδομής που δε λαμβάνουν υπόψη την τοπική ιδιαιτερότητα
- § Κυκλοφοριακή συμφόρηση και άσκηση πιέσεων στο δομημένο περιβάλλον με ιστορική και πολιτιστική αξία
- § Κάθε είδους φθορά και καταστροφή αρχαιολογικών και θρησκευτικών μνημείων.
- § Απειλές που προκύπτουν λόγω έλλειψης υποδομών (προβλήματα ύδρευσης, διαχείρισης αποβλήτων, παραγωγής ενέργειας)
- § Αλλαγή και ανταγωνισμός χρήσεων γης (μεταβολή του αγροτικού περιβάλλοντος και αστικοποίηση της γης), (Swarbrooke 1999: 54).
Όμως ο τουρισμός μπορεί να έχει και θετικές επιπτώσεις στο περιβάλλον, όπως:
- § Συμβολή στην προστασία και αναβάθμιση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων μιας περιοχής με απώτερο σκοπό την μελλοντική προβολή της.

Βελτίωση της ποιότητας ζωής και του περιβάλλοντος γενικότερα λόγω έργων υποδομής που δεν θα κατασκευάζονταν ή θα αργούσαν να κατασκευαστούν ελλείψει τουρισμού (Κοκκώσης & Τσάρτας 2001: 143).

1.5 Δείκτες μέτρησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων του τουρισμού.

Είναι σημαντικό να σημειωθεί πως η αξιολόγηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων στοχεύει στην ορθολογική αντιμετώπιση και αξιοποίηση των περιβαλλοντικών πόρων μέσω εκείνων των χρήσεων, κατανομών (χωρικών, κοινωνικών, οικονομικών) και πρακτικών διαχείρισης που επιτυγχάνουν την καλύτερη δυνατή εξισορρόπηση μεταξύ οικονομικής ανάπτυξης και περιβαλλοντικής προστασίας. Οι διάφορες μέθοδοι προσέγγισης περιβαλλοντικών επιπτώσεων καλύπτουν όλες τις κατηγορίες παρεμβάσεων που πραγματοποιούνται είτε στο ανθρωπογενές

είτε στο φυσικό περιβάλλον, ανεξάρτητα του είδους και της κλίμακας της παρέμβασης. Σε εξειδικευμένο επίπεδο οι μελέτες επιπτώσεων του τουρισμού ακολουθούν διάφορες μεθοδολογικές προσεγγίσεις (Κομίλης & Βαγιονής 1999: 135, 139).

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω έχουν κατασκευαστεί δείκτες μέτρησης των περιβαλλοντικών επιπτώσεων όπου βοηθούν στην διεξαγωγή σωστών συμπερασμάτων. Αναφέρουμε ορισμένους όπως:

- § Κατανάλωση νερού / μονάδα τουρίστα
- § Κατανάλωση ενέργειας / μονάδα τουρίστα
- § Αριθμός των παραλίων στην περιοχή που έχουν λάβει την μπλε σημαία
- § Αριθμός των τοποθεσιών που προστατεύονται από τη Συνθήκη Ramsar
- § Αριθμός των οικολογικά κατεστραμμένων περιοχών του τουριστικού προορισμού
- § Αριθμός των κύριων βιομηχανιών που μολύνουν το περιβάλλον
- § Αριθμός των αυτοκινήτων / 1000 κατοίκους
- § Αριθμός μέσων μαζικής μεταφοράς που αντιστοιχούν στον πληθυσμό (Giannias 1999: 406)
- § Ποιότητα πόσιμου νερού
- § Πληθυσμιακή κατάσταση της τοπικής πανίδας
- § Βιοποικιλότητα χλωρίδας (Briassoulis 2001: 417)
- § Ο αριθμός των τουριστών / χιλιόμετρο ακτογραμμής και / τετραγωνικό χιλιόμετρο στο φυσικό περιβάλλον.

1.6 Συμπέρασμα

Συμπερασματικά λοιπόν θα λέγαμε πως η ιδιαίτερη σημασία που έχει αποκτήσει ο τουρισμός τα τελευταία χρόνια δεν έχει αφήσει ανεπηρέαστο το φυσικό και δομημένο περιβάλλον των περιοχών οι

οποίες αναπτύχθηκαν τουριστικά. Η ποιότητα του περιβάλλοντος και των τουριστικών πόρων αποτέλεσαν κύριο παράγοντα για τη θετική ή αρνητική εξέλιξη της πορείας της τουριστικής ανάπτυξης. Έτσι λοιπόν ως προς το περιβάλλον ο τουρισμός επιδρά θετικά ή αρνητικά με γνώμονα τις υπάρχουσες υποδομές, τα φυσικά αποθέματα καθώς και τους τύπους των φυσικών οικοσυστημάτων που προϋπάρχουν. Η μελέτη των χωρικών συγκεντρώσεων αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για ένα σωστό σχεδιασμό τουριστικής ανάπτυξης, λόγω του ότι αποτελούν μια από τις κύριες αιτίες εμφάνισης περιβαλλοντικών επιβαρύνσεων. Για την μελέτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων από τον τουρισμό, έχει ιδιαίτερα συμβάλλει η χρησιμοποίηση συγκεκριμένων δεικτών, οι οποίοι αποτελούν τη βάση για την διεξαγωγή των συμπερασμάτων της τουριστικής ανάπτυξης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2:

2.1 Οι επιπτώσεις του τουρισμού στην κοινωνία και τον πολιτισμό

Οι πολλές και ενδιαφέρουσες μελέτες και έρευνες για την κατά στάδια πορεία ανάπτυξης του τουρισμού αποτέλεσαν, μαζί με το ζήτημα των επιπτώσεων, μια σημαντική παράμετρο της διεθνούς και ελληνικής τουριστικής πολιτικής, η οποία θα παρέχει τις εγγυήσεις της τουριστικής ανάπτυξης. Στην συγκεκριμένη εργασία θα αναπτυχθούν και θα αναλυθούν οι κοινωνικές – δημογραφικές επιπτώσεις του τουρισμού, θετικές και αρνητικές, καθώς και οι τρόποι μέτρησης τους και αξιολόγησης τους με τελικό σκοπό την εξακρίβωση των αποτελεσμάτων που έχουν για τις κοινωνίες των τουριστικών προορισμών

2.2 Κοινωνικές επιπτώσεις – Δημογραφικές επιπτώσεις

Οι αναλύσεις των κοινωνικών επιπτώσεων του τουρισμού και της τουριστικής ανάπτυξης θα πρέπει πρώτα να προσδιορίζουν τις ιδιαίτερες προσδοκίες που ο τουρισμός διαμορφώνει στην τοπική κοινωνία. Ένα θέμα που έχει μεγάλη σημασία σε αυτές τις προσεγγίσεις είναι αυτό της διαφοράς των κοινωνικών χαρακτηριστικών των χωρών ή περιοχών αποστολής τουριστών από τις χώρες ή περιοχές που δέχονται τουρίστες. Ο τουρισμός μεταπολεμικά αναπτύχθηκε κυρίως σε περιοχές με αγροτική κοινωνική δομή και συνήθως χωρίς ιδιαίτερους οικονομικούς πόρους. Από τη μια οι επιπτώσεις αυτές διαμορφώνονται με βάση τα πρότυπα των τουριστών που ταξιδεύουν στις περιοχές αυτές και από την άλλη με βάση την υπάρχουσα κοινωνική δομή των περιοχών υποδοχής (Τσάρτας 1996: 272).

Έρευνες πάνω στις κοινωνικές και δημογραφικές επιπτώσεις του τουρισμού καταδεικνύουν τρεις διαφορετικές κατηγορίες:

1. Στον τουρίστα. Αυτές οι έρευνες έχουν δώσει έμφαση πάνω στα ζητήματα της ζήτησης για τουριστικές υπηρεσίες και των κίνητρων, συμπεριφορών και προσδοκιών των τουριστών.
2. Στον ντόπιο. Οι έρευνες αυτές έχουν τονίσει όψεις της προσφοράς των τουριστικών υπηρεσιών. Έχει συνδεθεί με τους ντόπιους της περιοχής προορισμού, το δυναμικό που εμπλέκεται στην παροχή αυτών των υπηρεσιών και των τοπικών φορέων και οργανισμών της τουριστικής βιομηχανίας και ανάπτυξης.
3. Στις σχέσεις ντόπιου με τον τουρίστα. Αυτές οι έρευνες έχουν συνδεθεί με την φύση των επαφών μεταξύ ντόπιου και τουρίστα και με τις συνέπειες που αυτές οι επαφές μπορούν να επιφέρουν (Mathieson & Wall 1984: 133)

2.2.1 Θετικές επιπτώσεις

Ο τουρισμός μπορεί να προκαλέσει συγχρόνως κέρδη αλλά και προβλήματα στην τοπική κοινωνία και στα πολιτιστικά της πρότυπα. Αν και είναι πιο δύσκολο να μετρηθούν από τις οικονομικές και τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις, οι δημογραφικές – κοινωνικές επιπτώσεις αποτελούν κύριους προβληματισμούς για την τουριστική ανάπτυξη του κάθε τόπου. Αν και ο τουρισμός μπορεί να δημιουργήσει τέτοιες επιπτώσεις, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη πως κάθε τύπος νέας ανάπτυξης επιφέρει αλλαγές. Ο τουρισμός αποτελεί μόνο μια πηγή αλλαγής σε μια κοινωνία.

Εάν ο τουρισμός είναι σωστά σχεδιασμένος και ανεπτυγμένος μπορεί να προκαλέσει πολλών ειδών οφέλη. Σε αυτά περιλαμβάνονται τα ακόλουθα:

- α Βελτιώνει το επίπεδο διαβίωσης των ανθρώπων και βοηθάει στις χρηματοδοτήσεις για κοινωνικές εγκαταστάσεις και υποδομές, εάν τα

οικονομικά οφέλη του τουρισμού έχουν σωστά διανεμηθεί (W.T.O. 1994: 35).

- α Εμφανίζεται έντονη κοινωνική και επαγγελματική κινητικότητα, η οποία δρομολογείται από την παρουσία του τουρισμού.
- α Καλύτερευση του εκπαιδευτικού επιπέδου της περιοχής υποδοχής με απώτερο σκοπό την βελτίωση των τουριστικών υπηρεσιών που παρέχονται.
- α Ενισχύεται ο ρόλος των γυναικών στη διαμόρφωση μιας νέας κοινωνικής δομής, γίνεται ιδιαίτερα σημαντικός και επηρεάζει πολλές από τις κοινωνικές αλλαγές που οδηγούν στην ανοδική κοινωνική και επαγγελματική κινητικότητα των κοινωνικών ομάδων.
- α Αύξηση του ενεργού πληθυσμού καθώς η τουριστική ανάπτυξη στις αρχικές της φάσεις διαμορφώνει ένα νέο κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο στην παραγωγική δομή των περιοχών που βασικό χαρακτηριστικό του είναι η οικονομική και κοινωνική χειραφέτηση των γυναικών αλλά και των νέων.
- α Αύξηση του πληθυσμού στις τουριστικές περιοχές λόγω της έντονης αστικοποίησης που παρουσιάζουν στα διάφορα στάδια της τουριστικής τους ανάπτυξης καθώς και των πολλών ευκαιριών για εργασία.
- α Βελτίωση της πυραμίδας των ηλικιών λόγω της συγκράτησης του πληθυσμού στις τουριστικές περιοχές.
- α Στροφή των επενδύσεων στην κερδοσκοπία της γης, στην αγορά καταναλωτικών αγαθών και στον τομέα του εμπορίου και των υπηρεσιών που άμεσα ή έμμεσα συνδέεται με την ύπαρξη εσωτερικού ή διεθνούς τουρισμού στις περιοχές αυτές.
- α Τα υψηλά εισοδήματα και η υψηλή αποδοχή που απολαμβάνουν τα τουριστικά επαγγέλματα σύντομα οδηγεί σε μια όλο και ενεργητικότερη εμπλοκή και άλλων κοινωνικών ομάδων στην τουριστική ανάπτυξη μέσω μικρών επενδύσεων, στοιχείο που σηματοδοτεί αλλαγή επαγγέλματος,

αλλά και θέση στην εργασία. Με αυτόν τον τρόπο διαμορφώνεται και μια ανάλογη αντίληψη για την κοινωνική θέση των ατόμων αυτών εφόσον όλοι σχεδόν άμεσα ή έμμεσα θεωρούν ότι είναι επιχειρηματίες ή γενικότερα εργαζόμενοι στον τουρισμό (Τσάρτας 1996: 272 – 290).

2.2.2 Αρνητικές επιπτώσεις

Ο τουρισμός εκτός από θετικές επιπτώσεις επιφέρει και κάποια αρνητικά αποτελέσματα για τον πληθυσμό και την κοινωνία των περιοχών υποδοχής. Πιο συγκεκριμένα:

- α Η έντονη ενασχόληση των κατοίκων με τον τομέα του τουρισμού, έχει ως μακροχρόνιο αποτέλεσμα την μονοκαλλιέργεια του, δηλαδή την θεώρηση του ως μοναδικού πόρου ανάπτυξης για την περιοχή, προκαλώντας έτσι την εγκατάλειψη άλλων παραγωγικών δομών.
- α Όταν η περιοχή αρχίζει να δέχεται μετανάστες – επιχειρηματίες ή γενικότερα εργαζόμενους – οι οποίοι δημιουργούν ανταγωνισμό στη χρήση των τουριστικών πόρων ενισχύουν το πρότυπο της εργασίας που έχει στόχο το εύκολο κέρδος.
- α Κοινωνίες με αγροτικό ή άλλο χαρακτήρα αλλοιώνουν σταδιακά την αρχική τους ταυτότητα με την μετατροπή τους σε τουριστικές.
- α Δημιουργείται το πρόβλημα της κατανομής ενός εισοδήματος που αυξάνει με σταθερό αλλά επιβραδυνόμενο ρυθμό σε ένα αριθμό απασχολούμενων άμεσα ή έμμεσα στον τουρισμό που αυξάνει με ταχύτατο ρυθμό. Το γεγονός αυτό γίνεται μια από τις κυριότερες αιτίες των κοινωνικών εντάσεων αλλά και των φαινομένων κοινωνικής ανομίας που παρουσιάζονται στις τουριστικές περιοχές.
- α Επικράτηση της εποχικής απασχόλησης με αποτέλεσμα την μείωση των εισοδημάτων και την αποστροφή από άλλους τομείς της παραγωγής.

- α Αλλαγή των πρότυπων κοινωνικής συμπεριφοράς μέσω της εισροής νέων από τους τουρίστες που επισκέπτονται τις περιοχές αυτές (Τσάρτας 1996: 272-290)

2.3 Τρόποι μετρήσεις κοινωνικών και δημογραφικές επιπτώσεις

Υπάρχουν δείκτες οι οποίοι παρέχουν συγκεκριμένες πληροφορίες που βοηθούν τον προσδιορισμό των επιπτώσεων που μπορεί να έχει ο τουρισμός στις κοινωνίες των τόπων υποδοχής. Οι δείκτες αυτοί έχουν μεγάλη σημασία καθώς αποτελούν απαραίτητο εργαλείο στην προσπάθεια τουριστικής ανάπτυξης των περιοχών αυτών. Όσον αφορά τις κοινωνικές – δημογραφικές επιπτώσεις του τουρισμού έχουν δημιουργηθεί κάποιοι δείκτες για την μέτρηση τους που χρησιμοποιούνται από τους φορείς του τουρισμού ως βάση τουριστικής ανάπτυξης λαμβάνοντας υπόψη πάντοτε τις ιδιαιτερότητες και τις ειδικές συνθήκες του κάθε τόπου. Ορισμένοι από τους δείκτες που έχουν κοινωνική – δημογραφική διάσταση είναι οι εξής:

- α Κλίμακα πληθυσμιακής ανάπτυξης, δομή ηλικιών.
- α Πληθυσμιακή πυκνότητα (πληθυσμός / τετραγωνικό χιλιόμετρο).
- α Ποσοστό τουριστών που κατανοούν ή χρησιμοποιούν τη γλώσσα των τόπων υποδοχής.
- α Ποσοστό νέων που εγκαταλείπει την εκπαίδευση.
- α Ποσοστό κατοίκων που επωφελούνται από τον τουρισμό (τοπικοί εργοδότες + τοπικοί εργαζόμενοι / συνολικό πληθυσμό).
- α Αριθμός γάμων / διαζυγίων συγκρινόμενος με τον εθνικό μέσο όρο (Coccosis 2001: 35-37).
- α Ποσοστό του πληθυσμού που ζει κάτω από το όριο της φτώχειας.
- α Αστική / αγροτική κατανομή του πληθυσμού (Briassoulis 2001: 418).
- α Δείκτες φυσικής κίνησης (γεννήσεις – θάνατοι + παλιννοστούντες – μετανάστες).

- α Ποσοστό ενασχόλησης των κατοίκων στον τουριστικό τομέα.
- α Μορφωτικό επίπεδο των κατοίκων.

Συμπερασματικά λοιπόν θα μπορούσε να αναφερθεί πως οι κυριότερες κοινωνικές – δημογραφικές επιπτώσεις του τουρισμού αφορούν τα εξής ζητήματα:

- 1) Την κοινωνική δομή. Αλλάζουν τόσο τα χαρακτηριστικά όσο και οι λειτουργίες της τοπικής κοινωνίας, αλλαγές που είναι περισσότερο εμφανείς σε περιοχές της υπαίθρου, σε γεωγραφικά απομονωμένες περιοχές (π.χ. ορεινές κοινότητες ή νησιά) και σε αγροτικές περιοχές.
- 2) Την επαγγελματική και κοινωνική κινητικότητα με τελικό στόχο την απασχόληση στον τουρισμό ή σε επαγγέλματα σχετιζόμενα με αυτόν.
- 3) Στο πλαίσιο και στα αποτελέσματα της επικοινωνίας των ντόπιων με τους τουρίστες.
- 4) Στις κοινωνικές σχέσεις, τα ήθη και τα έθιμα (Κοκκώσης & Τσάρτας 2001: 31)

Για την μέτρηση των επιπτώσεων που προαναφέρθηκαν, ανάλογα με τον σκοπό της εκάστοτε έρευνας χρησιμοποιούνται και οι ανάλογοι τύποι δεικτών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3:

ΦΕΡΟΥΣΑ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑ ΠΕΡΙΟΧΗΣ ΥΠΟΔΟΧΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΩΝ

3.1 Φέρουσα ικανότητα

Η έννοια της φέρουσας ικανότητας στην οικολογία ορίζεται θεωρητικά ως το μέγιστο επίπεδο ενός πληθυσμού που είναι δυνατό να υποστηριχθεί από ένα συγκεκριμένο οικοσύστημα ή ο μέγιστος αριθμός ατόμων που σχηματίζουν ένα σταθερό πληθυσμό σε δεδομένους περιβαλλοντικούς πόρους. Στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, η φέρουσα ικανότητα μεταφράζεται ως η δυνατότητα μιας γεωγραφικής περιοχής να διατηρεί πληθυσμούς και δραστηριότητες συγκεκριμένων ειδών χωρίς να υποβαθμίζει τη διατήρηση των τοπικών οικοσυστημάτων (ανθρώπινων και φυσικών) μακροχρόνια.

Όσον αφορά τον τουρισμό, η φέρουσα ικανότητα ορίζεται ως ο αριθμός των χρηστών που μπορεί να δεχτεί μια τουριστική περιοχή χωρίς μόνιμη περιβαλλοντική υποβάθμιση και η εξασφάλιση της ικανότητας της περιοχής να υποστηρίζει δραστηριότητες αναψυχής, αλλά και χωρίς να υποβαθμίζει την εμπειρία αναψυχής των επισκεπτών. (Κοκκώσης 2000: 84)

3.1.1. Τύποι φέρουσας ικανότητας

α *Φυσική*. Αυτή σχετίζεται με το μέγεθος του κατάλληλου χώρου που είναι διαθέσιμος για κάποιες παροχές και επίσης περιλαμβάνει την ακριβή χωρητικότητα των παροχών αυτών (χώροι πάρκινγκ, εστιατόρια, ξενοδοχεία κ.α). Ο τύπος αυτός είναι ο πιο απλός για τη μέτρηση της φέρουσας ικανότητας και μπορεί να χρησιμοποιείται για σχεδιασμό και έλεγχο διοίκησης της περιοχής υποδοχής (π.χ. περιορίζοντας τους χαμένους χώρους στάθμευσης)

α *Ψυχολογική*. Η ψυχολογική ή αντιληπτή χωρητικότητα μιας τοποθεσίας είναι ξεπερασμένη όταν η εμπειρία ενός επισκέπτη είναι σημαντικά περιορισμένη. Βέβαια, μερικοί άνθρωποι είναι ανεκτικοί στην πολυκοσμία και απολαμβάνουν τα μέρη αυτά ενώ κάποιοι άλλοι τα αποφεύγουν. Η ψυχολογική ικανότητα (psychological capacity) είναι μια πολύ προσωπική ιδέα και είναι δύσκολο να επηρεαστεί από σχεδιασμό και διοίκηση, ωστόσο το τοπίο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να μειώσει την αίσθηση του συνωστισμού.

α *Βιολογική*. Η βιολογική αντίληψη ενός τόπου είναι ξεπερασμένη όταν ο τόπος αυτός καταστρέφεται περιβαλλοντικά. Αυτό μπορεί να συσχετιστεί με τη χλωρίδα και πανίδα, και η έρευνα που έχει γίνει έχει δείξει ότι η χλωρίδα ενός τόπου είναι σημαντικότερη από την πανίδα του όσον αφορά την τουριστική του ανάπτυξη. Είναι επίσης σημαντικό να εκτιμήσουμε το οικοσύστημα σαν σύνολο και όχι μεμονωμένα στοιχεία του οικοσυστήματος.

α *Κοινωνική*. Η ιδέα της κοινωνική φέρουσας ικανότητας προέρχεται από ιδέες σχεδιασμού και διατήρησης του τουρισμού βασισμένου στην κοινωνία. Προσπαθεί να προσδιορίσει επίπεδα ανάπτυξης που είναι αποδεκτά στους κατοίκους και τις επιχειρήσεις των κοινωνιών υποδοχής. (Cooper et al 1993: 89)

3.2 Τρόποι προσδιορισμού της φέρουσας ικανότητας

Αν θελήσουμε να προσδιορίσουμε την φέρουσα ικανότητα μέσα από το πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης θα δούμε ότι έχουν αναπτυχθεί τρεις διαφορετικές προσεγγίσεις:

1. Φυσική – περιβαλλοντική

α *Οικολογική*. Η ικανότητα των φυσικών πόρων και οικοσυστημάτων να υποστηρίζουν την τουριστική ανάπτυξη.

α Χωρική. Η ικανότητα της υποδομής και της ανωδομής να υποστηρίζουν την τουριστική ανάπτυξη.

2 Κοινωνική – περιβαλλοντική

α Ψυχολογική. Θεωρεί την ευχαρίστηση του επισκέπτη ως μέτρο για την ανάπτυξη του τουρισμού σε μια περιοχή.

α Πολιτιστική. Περιγράφει την ανοχή του εγχώριου πληθυσμού ή του τόπου στον τουρισμό.

3 Οικονομική περιβαλλοντική. Εστιάζεται στην σχέση της τοπικής οικονομίας ως προς τον τουρισμό

Οι παραπάνω προσεγγίσεις δείχνουν την συνθετότητα του χαρακτήρα της φέρουσας ικανότητας. Έτσι μπορούν να προσδιοριστούν οι ενδεχόμενοι περιοριστικοί παράγοντες στην ανάπτυξη του τουρισμού σε έναν τόπο αφού η φέρουσα ικανότητα σχετίζεται με την περιοχή υποδοχής και εξαρτάται από τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της. (Κοκκώσης 2000: 84-86)

3.3 Προβλήματα εφαρμογής

Το να χρησιμοποιηθεί η φέρουσα ικανότητα ως εργαλείο αντιμετώπισης προβλημάτων σε μια τουριστική περιοχή παρουσιάζει δυσκολίες αφού αντιμετωπίζει από μόνη της ορισμένα πρακτικά προβλήματα στο να εφαρμοστεί όπως:

- α Πώς θα γίνει ο έλεγχος του αριθμού τουριστών και επισκεπτών
- α Πώς θα μετρηθούν οι επιπτώσεις (βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα)
- α Σε ποια χωρική κλίμακα πρέπει να γίνεται η ανάλυση, ο σχεδιασμός και η διαχείριση
- α Δυσκολία διαχείρισης των ήδη αναπτυγμένων και τουριστικά κορεσμένων περιοχών
- α Προβλήματα διαχείρισης που παρουσιάζονται σε περιοχές που αναπτύσσεται ο συμβατικός τουρισμός, ο εναλλακτικός τουρισμός κλπ.

- α Προβλήματα που δημιουργούνται από την εποχικότητα στον τουρισμό. (Σπιλάνης, Βαγιάννη 2002: 3-4)

3.4 Σύγκριση με άλλες μεθόδους

Εκτός από τη φέρουσα ικανότητα υπάρχουν και διάφορες άλλες μέθοδοι οι οποίες χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση της βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης. Τέτοια εργαλεία που μπορούν να χρησιμοποιηθούν είναι *οι μελέτες περιβαλλοντικών επιπτώσεων, ο σχεδιασμός και η χάραξη ζωνών, αλλά και η ενθάρρυνση του ανταγωνισμού και η υιοθέτηση βραβείων και σημάτων* για τις επιχειρήσεις εκείνες που προωθούν δράσεις για το βιώσιμο τουρισμό.

Άλλο εργαλείο που χρησιμοποιείται είναι και η *οικο-σήμανση (Eco-Label)*. Με τη χρήση του εργαλείου αυτού ενθαρρύνεται η υιοθέτηση δράσεων για την προστασία του περιβάλλοντος, με την εκμετάλλευση του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων και την ανάγκη τους να διακριθούν και να διαφοροποιηθούν. Μέσω της οικο-σήμανσης επιτυγχάνεται η καλύτερη επιλογή των τουριστών προς όφελος των προορισμών και γενικότερα των επιχειρήσεων που αναπτύσσουν δραστηριότητες, λαμβάνοντας υπόψη την προστασία του περιβάλλοντος. *Ο περιβαλλοντικός (πράσινος) έλεγχος* που χρησιμοποιείται σε ξενοδοχειακές μονάδες ανεξαρτήτως μεγέθους αποτελεί ένα ακόμα σημαντικό εργαλείο για την προώθηση μιας ανάπτυξης συμβατής με την προστασία του περιβάλλοντος. Σκοπός είναι βέβαια να καθορίσουν οι υπεύθυνοι των ξενοδοχειακών μονάδων τις πιο κατάλληλες δράσεις που θα έχουν πραγματικά όφελος τόσο στο περιβάλλον όσο και στην επιχείρηση.

Εκτός από τα παραπάνω περιβαλλοντικά εργαλεία υπάρχουν και διάφορα *οικονομικά εργαλεία* τα οποία είναι δυνατόν να χρησιμοποιηθούν σε περιοχές που έχουν αναπτυχθεί ή αναπτύσσονται τουριστικά με π.χ. την

εξασφάλιση πόρων για έργα που θα στηρίξουν την ανάπτυξη αυτή.
(Κοκκώσης – Τσάρτας 2001: 238-241)

3.5 Δείκτες μέτρησης της φέρουσας ικανότητας

Οι δείκτες της φέρουσας ικανότητας στοχεύουν στο να περιγράψουν τις πιέσεις που εξέρχονται από την περιοχή υποδοχής, την κατάσταση του συστήματος και τις επιρροές από την τουριστική ανάπτυξη. Αυτοί είναι:

- α Αριθμός τουριστών προς / χλμ. ακτογραμμής
- α Αριθμός τουριστών / προστατευόμενη επιφάνεια οικοσυστήματος
- α Αριθμός κλινών / προσωρινή μόλυνση
- α Μέσος όρος αριθμού ημερών -κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου- που ξεπερνιούνται τα επίπεδα της μόλυνσης / χρόνο
- α Μέσος όρος αριθμού ημερών -κατά τη διάρκεια της τουριστικής περιόδου- που ξεπερνιούνται τα επίπεδα της ηχορύπανσης / χρόνο
- α Κατανάλωση ενέργειας για τουριστικές δραστηριότητες / ενεργειακά αποθέματα της περιοχής υποδοχής
- α Κατανάλωση νερού για τουριστικές δραστηριότητες / συνολική κατανάλωση
- α Σταθερή μέση ημερήσια κατανάλωση σε περίοδο αυξημένης ζήτησης / συνολική σταθερή ημερήσια κατανάλωση
- α Μεταβαλλόμενη μέση ημερήσια κατανάλωση σε περίοδο αυξημένης ζήτησης / συνολική μεταβαλλόμενη ημερήσια κατανάλωση
- α Μέση απόσταση και μέσος χρόνος / τουρίστα να φτάσει στον προορισμό
- α Αριθμός χώρων πάρκινγκ / μέσος όρος αριθμού αμαξιών ανά ημέρα
- α Αριθμός κρεβατιών ανά 100
- α Αριθμός διανυκτερεύσεων ανά 100 κατοίκους
- α Αριθμός αφίξεων ανά 100 κατοίκους
- α Αριθμός τουριστικών κρεβατιών / απασχόληση των τοπικών κατοίκων
- α Αριθμός παραπόνων των μόνιμων κατοίκων

- α Αριθμός μόνιμων κατοίκων που κερδίζουν από τον τουρισμό. (Coccosis 2002: 58-69)

3.6 Συμπεράσματα

Η επιφανειακή αντιμετώπιση των προβλημάτων που έχουν προκύψει από τον τουρισμό δεν είναι ικανή να λύσει τα προβλήματα παρά μόνο να τα περιορίσει ελάχιστα. Οι ανάγκες για ολοκληρωμένες προσεγγίσεις των προβλημάτων αυτών επέβαλαν την αναζήτηση κατάλληλων εργαλείων που αναγνωρίζουν την πολυδιάστατη σχέση μεταξύ ανάπτυξης και περιβάλλοντος. Ένα από τα σημαντικά αυτά εργαλεία είναι όπως είδαμε η φέρουσα ικανότητα η οποία είναι σε θέση να αναδείξει τα πραγματικά προβλήματα που προκύπτουν από την αλόγιστη τουριστική ανάπτυξη και με την ουσιαστική εφαρμογή της οδηγεί την περιοχή προς τη βιώσιμη ανάπτυξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4:

4.1 ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ – ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ

4.1.1 Γενικά στοιχεία

Ο νομός Αχαΐας βρίσκεται στην βορειοδυτική Πελοπόννησο. Έχει έκταση 3.271 τετραγωνικά χιλιόμετρα, πληθυσμό 327.216 κάτοικους (με βάση τα στοιχεία της στατιστικής υπηρεσίας από την απογραφή του 2001) και αποτελεί την βασική πύλη σύνδεσης της Ελλάδας με τις υπόλοιπες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μέσω του λιμανιού της Πάτρας. Ο νομός Αχαΐας διοικητικά ανήκει στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας μαζί με τους νομούς Αιτωλοακαρνανίας και Ηλείας. Αποτελεί το γεωγραφικό κέντρο βάρους της περιφέρειας, καθώς κατέχει το 29% της συνολικής έκτασης και το 43% του συνολικού πληθυσμού της. Αποτελείται από τις επαρχίες Πατρών, Αιγιαλείας και Καλαβρύτων και διαιρείται σε 21 δήμους και 2 κοινότητες. Πρωτεύουσα του νομού είναι η πόλη της Πάτρας η οποία είναι το τρίτο σε μέγεθος αστικό κέντρο της χώρας. Η Αχαΐα συνδυάζει φυσική ομορφιά και πολιτιστική ανάπτυξη. Αποτελεί ένα κομμάτι Ελληνικής γης που αναδεικνύει την ιστορική κληρονομιά και τον σύγχρονο πολιτισμό.

Η πρωτεύουσα του νομού η Πάτρα, η αρχαία πόλη του μυθικού Πατρέα, είναι το λιμάνι που συνδέει την Ελλάδα με την Δυτική Ευρώπη και ξεχωρίζει για την αρχιτεκτονική και την ρυμοτομία της. Η πλούσια ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά της Πάτρας, καθώς και ο γεμάτος ζωντάνια σύγχρονος ρυθμός ζωής της, της δίνουν έναν ξεχωριστό χαρακτήρα. Το Πατρινό Καρναβάλι, το Διεθνές Φεστιβάλ που κάθε καλοκαίρι φιλοξενεί αξιόλογα δείγματα καλλιτεχνικής έκφρασης και το Δημοτικό Περιφερειακό Θέατρο της πόλης, με την δραστήρια παρουσία του εκφράζουν τις βαθιές καλλιτεχνικές παραδόσεις των πατρινών.

Ο νομός Αχαΐας αποτελεί την δυτική πύλη της Ελλάδας στην Ευρώπη προσφέροντας εύκολη πρόσβαση στους σημαντικότερους αρχαιολογικούς τόπους της χώρας: Αρχαία Ολυμπία , Δελφούς, Επίδαυρο, Ναό Επικούρειου Απόλλωνα, Μυκήνες, Αθήνα. Ο χρόνος μετάβασης από την Πάτρα, πρωτεύουσα του νομού στους χώρους που προαναφέρθηκαν κυμαίνονται από μια έως δύομισι (2,5) ώρες μέσω εθνικού οδικού δικτύου ταχείας κυκλοφορίας, γεγονός που διευκολύνει την επιστροφή αυθημερόν.

Το ήπιο και εύκρατο κλίμα του νομού, η εναλλαγή των φυσικών τοπίων, βουνά, θάλασσα, λίμνες, ποτάμια, φαράγγια, σπήλαια, καταρράκτες, βιότοποι, δάση κλπ. Δίνει την δυνατότητα στον επισκέπτη να απολαμβάνει τις φυσικές του ομορφιές στις τέσσερις εποχές του χρόνου.

4.1.2 ΑΧΑΪΑ – ΠΑΤΡΑ – ΛΙΜΑΝΙ Ιστορική Αναδρομή

Στην Αχαΐα εγκαταστάθηκαν οι Αχαιοί τον 11^ο αιώνα π.Χ. βρίσκοντας καταφύγιο μετά το διωγμό τους από τους Δωριείς της Νότιας Πελοποννήσου. Λέγεται πως το όνομα της η πόλη το πήρε από το όνομα του μυθικού Πατρέα. Στους αρχαίους χρόνους η Πάτρα δημιουργήθηκε από την ένωση τριών μικρών χωριών, της Αρόης, της Μεσάτης (περιοχή Σανταπιά) και της Ανθείας (περιοχή Εγκυκάδας). Η πόλη βέβαια ονομάστηκε Πατρεα από την αρχαία λέξη Πάτρα που σημαίνει πατρίδα. Το ότι ιδρύθηκε από τον Πατρεα είναι μύθος. Ο ήρωας πήρε το όνομα του από την πόλη και όχι το αντίθετο.

Στους νεότερους χρόνους η πόλη ξεκίνησε με έναν κεντρικό πυρήνα γύρω από το κάστρο και εξαπλώθηκε προς την παράλια. Η Πάτρα ήταν η πρώτη αληθινά Ευρωπαϊκή πόλη στην Ελλάδα. Το καινούργιο της κομμάτι κτίστηκε από τον Καποδίστρια με πολεοδομικό σχέδιο. Η ιστορία του Νομού συμπληρώνεται και από αλλά ιστορικά μνημεία που έπαιξαν σημαντικό ρόλο σε δύσκολες στιγμές της Ελληνικής ιστορίας, όπως η μονή της Αγίας Λαύρας, η ιστορική πόλη των Καλαβρύτων κ.α. Το λιμάνι της Πάτρας αποτέλεσε την πύλη της Ελλάδας προς την Δύση. Έμπαιναν εμπορεύματα και ιδέες, ήταν δηλαδή η είσοδος υλικών αγαθών και ιδεολογιών. Τότε ήταν το κυριότερο λιμάνι της χώρας, ανώτερο και από αυτό του Πειραιά. Από εδώ ξεκίναγαν οι ακτοπλοϊκές γραμμές για Αμερική, Αυστραλία, Ευρώπη και από εδώ γίνονταν οι εξαγωγές και εισαγωγές των περισσότερων ειδών με σημαντικότερο τη σταφίδα. Όταν ανοίγει ο Ισθμός της Κορίνθου (οπότε η πρόσβαση προς τον Πειραιά είναι εύκολη) η Πάτρα χάνει την οικονομική της αίγλη και το λιμάνι της περνά σε δεύτερη μοίρα. Το λιμάνι προπολεμικά δεν είχε την σημερινή του μορφή. Η θάλασσα έφτανε μέχρι την θέση της σημερινής σιδηροδρομικής γραμμής, Δηλαδή η λεκάνη του λιμανιού ήταν πολύ μεγαλύτερη, με πολλές σκαλωσιές, απ' όπου γίνονταν οι φορτοεκφορτώσεις με βάρκες με κουπιά οι οποίες πλησίαζαν στα πλοία. Οι βαρκάρηδες ήταν συνήθως Λευκαδίτες, Κεφαλλονίτες ή από αλλά

νησιά του Ιονίου. Η μεταφορά των επιβατών γινόταν με πλοία, δρόμοι δεν υπήρχαν.

4.2 ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ – ΓΕΝΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ

4.2.1 Περιβάλλον (δομημένο) – Πολιτισμός

Η Αχαΐα εκτός από φυσική ομορφιά συνδυάζει και πολιτιστική ανάπτυξη. Αποτελεί ένα κομμάτι της Ελληνικής γης που αναδεικνύει την ιστορική κληρονομιά και τον σύγχρονο πολιτισμό. Πολλά τα αξιοθέατα που μπορεί κανείς να θαυμάσει στον Νομό Αχαΐας. Ξεκινώντας από την πρωτεύουσα του Νομού την Πάτρα, πόλη γεμάτη σφυγμό και ζωντάνια δεν μπορούμε να μην αναφερθούμε πρώτα απ' όλα στο καρναβάλι της το οποίο χρονολογείται από τα μέσα του 19^{ου} αιώνα και αποτελεί την μαζικότερη εκδήλωση στον Ελλαδικό χώρο κατά την διάρκεια της χειμερινής περιόδου. Στενά συνδεδεμένα με το Πατρινό Καρναβάλι το Δημοτικό Θέατρο Απόλλων, έργο του Τσίλερ και η κεντρική πλατεία της πόλης, η Πλατεία Γεωργίου. Μπορούμε επίσης να θαυμάσουμε στην παλιά πόλη το αρχαίο Ρωμαϊκό Ωδείο, το Ενετικό Κάστρο και την πλατεία των Υψηλών Αλωνιών. Η εγκαταστάσεις της οινοποιίας Αχαΐα Κλάους αποτελούν θαυμαστό σημείο στην ευρύτερη περιοχή των Πατρών. Τέλος στην πλατεία Τριών Συμμάχων το άνθινο ρολόι ομορφαίνει την άποψη του λιμανιού της Πάτρας.

Προχωρώντας στον Νομό Αχαΐας μπορούμε να θαυμάσουμε το μοναστήρι των Ταξιαρχών στο Αίγιο όπου φυλάσσονται κειμήλια μεγάλης σπουδαιότητας και την Εκκλησία Της Παναγίας Τρυπητής με την γραφική θέα της. Φτάνοντας στο Διακοφτό βλέπουμε να ξεκινά ο Οδοντωτός σιδηρόδρομος όπου διασχίζοντας το Φαράγγι του Βουρραϊκού σε μια μαγευτική διαδρομή καταλήγει στα ένδοξα και ηρωικά Καλάβρυτα. Εδώ υψώθηκε για πρώτη φορά το λάβαρο της Ελληνικής

Επανάστασης στην μόνη της Αγίας Λαύρας όπου μαζί με το Μέγα Σπήλαιο αποτελούν τους άγρυπνους φρουρούς της Χριστιανοσύνης στον Νομό Αχαΐας, με τα γραφικά Καλαβρυτοχωρια σκορπισμένα στις πλαγίες του Ερύμανθου και του Χελμού, στρατιωτάκια στον αγώνα της. Αξίζει να αναφερθούμε στο Χιονοδρομικό Κέντρο Χελμού, σύγχρονο, οργανωμένο και πλήρως εξοπλισμένο Χιονοδρομικό κέντρο σύμφωνα με τα Ευρωπαϊκά πρότυπα, όπου μπορεί κανείς να απολαύσει την εκδρομή στο χιόνι παράλληλα με αθλητικές δραστηριότητες. Από την άλλη οι λάτρεις της θάλασσας και του ήλιου μπορούν να επισκεφτούν την Κ. Αχαΐα με την εκπληκτική αμμουδιά της Καλογριάς, ή τα ανατολικά προάστια της Πάτρας, το Ρίο με το περίφημο κάστρο του, συγκοινωνιακός κόμβος με πλούσια νυκτερινή ζωή, τον Άγιο Βασίλειο με τις όμορφες ακρογιαλιές και τα εστιατόρια. Δυτικά της Πάτρας όμορφες τοποθεσίες όπως τα Ροϊτικά και το Μονοδένδρι είναι αξία προς επίσκεψη.

4.2.2 Μέγα Σπήλαιο

Η μονή Μ. Σπηλαίου βρίσκεται σε απόσταση 10 χλμ. Βόρεια των Καλαβρύτων, στον δρόμο που ενώνει την μαρτυρική πόλη με την εθνική οδό Αθηνών – Πατρών. Την ονομασία της την οφείλει στην μορφολογία του εδάφους που είναι στην δυτική παραφυάδα των Αροάνιων και σε ύψος 924μ., όπου στην ρίζα ενός τεράστιου βράχου σχηματίζεται ένα κοίλωμα που βλέπει προς την δύση. Έχει στόμιο τοξοειδές με βάθος 30 μέτρων, 60μ. ύψος και 60μ. πλάτος, ενώ το κύτος του διακρίνεται σε τρία επίπεδα. Πάνω ακριβώς από την Μονή ορθώνεται προστατευτικά ο βράχος σε ύψος περίπου 80 μέτρων, ενώ κάτω απλώνεται κοιλάδα, την οποία διασχίζει ο Βουρραϊκός ποταμός. Το ποτέ ιδρύθηκε η Μονή δεν είναι ξεκαθαρισμένο. Κάποιες παραδόσεις αναφέρουν ότι είναι ένα από τα παλαιότερα μοναστήρια και ότι χρονολογείται τον 4^ο αιώνα μ.Χ. Το

840μ.Χ. κατά την περίοδο της εικονομαχίας γνώρισε την πρώτη του καταστροφή.

4.2.3 Αρχαίοι Λουσοί

Στο οροπέδιο των Σουδενών, στους πρόποδες των Αροάνιων (Χελμός), βρίσκεται σε υψόμετρο 1200μ. η πόλη των Λούσων με το ιερό της Αρτέμιδος Ημέρας. Τα ερείπια εκτείνονται παράλληλα του πυκνοδασωμένου Προφήτη Ηλία, που χωρίζει το οροπέδιο προς το νότο από εκείνο της Κλειτορίας.

4.2.4 Μονή Αγίας Λαύρας

Η Μονή Αγίας Λαύρας, ένας από τους σημαντικότερους ιστορικούς τόπους της χώρας μας, με ζωντανή παρουσία μέχρι και σήμερα, βρίσκεται σε απόσταση 4χλμ. Νότια της πόλης των Καλαβρύτων. Το τοπίο στην περιοχή της Μονής είναι ιδιαίτερα όμορφο καθώς οι εδαφολογικοί σχηματισμοί δημιουργούν ασυνήθιστες εναλλαγές, τις οποίες μπορεί κανείς να απολαύσει από την αρχή κιόλας της επίσκεψης του. Για την ίδρυση της Μονής τα μέχρι τώρα στοιχεία μας οδηγούν στον 10^ο αιώνα.

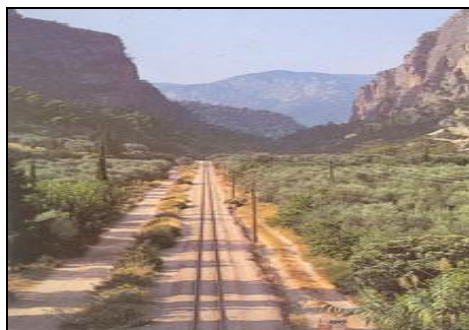
4.2.5 Σπήλαιο Λιμνών

Το Σπήλαιο των Λιμνών βρίσκεται σε απόσταση 16,5 χλμ. από την πόλη των Καλαβρύτων σε υψόμετρο 804μ.. Το εξερευνημένο μήκος του είναι 1980μ. χωρίς όμως να αποκλείεται περαιτέρω συνέχιση του. Το πλάτος

του εξερευνημένου τμήματος κυμαίνεται από 3 – 15 μ. και σε δυο σημεία περιορίζεται στο 1μ.. Η συνολική του επιφάνεια υπολογίζεται σε 20.000 τ.μ.. Το ύψος της οροφής κυμαίνεται από 10 – 30μ. αλλά σε δυο σημεία φτάνει το 1,5μ. Το Σπήλαιο είναι τριώροφο και το τέλος του βρίσκεται κατά 85μ. σε υψηλότερο επίπεδο από ότι το φυσικό του στόμιο. Σε παλαιότερες εποχές το Σπήλαιο αποτελούσε την κοίτη υπόγειου ποταμού που τα νερά του προέρχονταν από το οροπέδιο «απανόκαμπος» που βρίσκεται 100μ. ψηλότερα και 4χλμ. Μακριά από το σπήλαιο. Η δημιουργία και η διάνοιξη του οφείλονται σε τεκτονικό ρήγμα. Το Σπήλαιο διατηρεί στάσιμα νερά σε 13 κλιμακωτές λίμνες, φανταστικές σε ωραιότητα, στις οποίες οφείλει και το σύγχρονο όνομα του.

4.2.6 Οδοντωτός Σιδηρόδρομος

Το ομορφότερο ίσως φυσικό μνημείο της περιοχής των Καλαβρύτων. Η άγρια φυσική ομορφιά σε συνδυασμό με την ανθρώπινη τεχνολογία για πρώτη φορά ίσως δένουν τόσο αρμονικά. Μια διαδρομή γνωστή σε ολόκληρο τον κόσμο. Τοπίο που μαγεύει και τον πιο απαιτητικό επισκέπτη. Το φαράγγι του Βουρραϊκού δημιουργήθηκε από την προσπάθεια του εν λόγω ποταμού που κατά την αρχαιότητα ονομαζόταν Ερασίνος να βρει διέξοδο για τα νερά του. Αυτή η φυσική διαδικασία δημιούργησε ένα πραγματικό θαύμα της φύσης. Το 1889 ο πρωθυπουργός της Ελλάδας Χαρίλαος Τρικούπης υπέγραψε την σύμβαση κατασκευής της γραμμής αυτής και ανατέθηκε η χάραξη και η κατασκευή στον Γάλλο εργολάβο Ατόν. Το έργο αυτό ήταν μεγάλη πρωτοπορία για την εποχή του αν σκεφτεί κανείς τα μέσα που χρησιμοποιούσαν τότε σε συνδυασμό με τις τεχνικές δυσκολίες και εμπόδια που έπρεπε να υπερνικήσουν. Σήμερα έχει προταθεί η επέκταση της γραμμής σε Αγία Λαύρα και Χιονοδρομικό κέντρο. Ο Οδοντωτός Σιδηρόδρομος αποτελεί πόλο έλξης τουριστών και εκδρομέων.

4.2.7 Διακοφτό

Μια όμορφη παραθαλάσσια κωμόπολη που απέχει 12χλμ. από το Αίγιο και 58χλμ. από την Πάτρα. Οι κάτοικοι της πόλης φημίζονται για τους πολλούς και περιποιημένους κήπους τους που ευωδιάζουν την ατμόσφαιρα, τα περιβόλια, και τα εσπεριδοειδή. Η παραλία του Διακοφτού είναι μια από τις πιο όμορφες του Κορινθιακού κόλπου με πλούσια φυσική ομορφιά και αρκετή τουριστική κίνηση. Το Διακοφτό εκτός από όλα αυτά είναι η γνωστή αφετηρία, για ένα ανέβασμα μέχρι τα Καλάβρυτα με τον Οδοντωτό σιδηρόδρομο μέσω του μοναδικού φαραγγιού του Βουρραϊκου ποταμού. Ενδιάμεσος σταθμός το χωριό Ζαχλωρού, δίπλα στο Μεγάλο Σπήλαιο.

4.2.8 Ακράτα – Αιγείρα

Η παράλια Ακράτας και η Αιγείρα είναι πλέον πολύ γνωστά θέρετρα με ωραίες και καθαρές παραλίες, περιβόλια με εσπεριδοειδή και ελαιώνες. Στα νοτιοανατολικά της Ακράτας βρίσκονται τα ερείπια της Αρχαίας Αιγείρας με το φημισμένο Αρχαίο Θέατρο, καθώς και ίχνη της Αρχαίας πόλης Αιγες, που καταστράφηκε γύρω στο 281π.Χ.. Στα περίχωρα της Ακράτας υπάρχουν οι μεταβυζαντινές μονές της Αγίας Τριάδας που κτίστηκε το 1715. Στην περιοχή υπάρχει και η όμορφη λίμνη του Τσιβλού.

4.3 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Στον Νομό Αχαΐας υπάρχει σημαντικός αριθμός περιβαλλοντικά ευαίσθητων περιοχών και προστατευόμενων περιοχών με υψηλή οικολογική και αισθητική αξία, γεγονός που τον καθιστά προνομιούχο από την άποψη του φυσικού περιβάλλοντος. Φιλοξενεί πολλά, σημαντικά και ποικίλα ευαίσθητα οικοσυστήματα τα οποία αφορούν βασικά σε δυο κατηγορίες: υγρότοπους και ορεινούς σχηματισμούς. Αξιόλογα επίσης οικοσυστήματα αποτελούν οι παραλιακές ζώνες που περιλαμβάνουν αμμοθινικά οικοσυστήματα. Κάποιες από αυτές τις περιοχές έχουν ενταχθεί στην συνθήκη Ramsar. Επιπλέον στον Νομό ανήκουν προστατευόμενα αισθητικά δάση και μνημεία της φύσης, καθώς και σημαντικά τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους.

Ο κυριότερος υγροτοπος είναι το σύμπλεγμα λιμνοθάλασσας Καλογριάς, έλους Λάμιας και λιμνοθάλασσας Κοτυχίου. Οι κυριότεροι φυσικοί ορεινοί σχηματισμοί με πυκνή και ποικίλη βλάστηση με σπάνια είδη (μαύρη Πεύκη, κουκουναριά) και σπάνια είδη πανίδας βρίσκονται στο βόρειο τμήμα της Αχαΐας (όρος Χελμός, όρη Μάρμπας και Κλώκος, φαράγγι Σελινούντας, φαράγγι Βουρραϊκού), το όρος Παναχαϊκό και το όρος Ερύμανθος. Τα παράκτια αμμοθινικά οικοσυστήματα και οι αξιόλογες παραλιακές ζώνες των νομών Αχαΐας και Ηλείας αποτελούν περιοχές ωοτοκίας της Θαλάσσιας Χελώνας *Caretta caretta*. Ειδικότερα: Τα δάση καταλαμβάνουν το 42% της συνολικής έκτασης του νομού. Το μεγαλύτερο ποσοστό των δασικών εκτάσεων αποτελείται από αείφυλλα – σκληρόφυλλα φυτικά είδη (δρυς, ελάτη, χαλέπιος Πεύκη, κουκουναριά και μαύρη Πεύκη, οξυα, καστανιά), στις παραποτάμιες δε ζώνες σε μικρό ποσοστό συμμετοχής υπάρχουν και πλάτανοι. Η λίμνη Κοτύχι έχει καθοριστεί ως περιοχή προστατευόμενη από την Διεθνή Σύμβαση Ramsar, με μεγάλη οικολογική αξία, τόσο για τους τύπους των οικοτόπων, όσο και για την ποικιλότητα της χλωρίδας και της πανίδας.

Μνημεία της φύσης βάση της Ελληνικής νομοθεσίας των οποίων η διατήρηση κρίθηκε αναγκαία είναι: ο αρχαίος πλάτανος του Παυσανία κοντά στην παράλια του Αιγίου, η πηγή Δώδεκα Βρύσες κοντά στο πλατάνι του Παυσανία, το κλήμα του Παυσανία κοντά στα Καλάβρυτα στην Αυλή της Εκκλησίας του Αγίου Νικολάου του οικισμού Παγκράτι, ο δρυς της Καλαμιάς στην θέση Πέντε Δέντρα στον οικισμό Καλαμιά Αιγίου, ο Πλάτανος της Πλατανιωτισσας με κούφιο κορμό όπου υπάρχει μικρή παλιά εκκλησία στον οικισμό Πλατανιωτισσα Καλαβρύτων, ο Πλάτανος της Αγίας Λαύρας συνδεδεμένος με την Ελληνική Επανάσταση του 1821 στην αυλή της μονής της Αγίας Λαύρας δυτικά της πόλης των Καλαβρύτων. Προστατευόμενα τοπία είναι τα αισθητικά δάση που έχουν καθοριστεί από το Υπ. Γεωργίας για τον Νομό Αχαΐας και πιο συγκεκριμένα: το αισθητικό δάσος πανεπιστημιούπολης Πατρών και το αισθητικό δάσος Εθνικής Ανεξαρτησίας στα Καλάβρυτα το οποίο περιλαμβάνει τα μοναστήρια της Αγίας Λαύρας και Μεγάλου Σπηλαίου. Επίσης έχουν καθοριστεί πάνω από δεκαέξι περιοχές υγροτοπων – βιοτόπων¹ για τον Νομό Αχαΐας, υποψήφιες για ένταξη στο πανευρωπαϊκό δίκτυο προστατευόμενων περιοχών Φύση, με εκτάσεις θαλάσσιου βυθού με βλάστηση δάση, δάση ορεινών κωνοφόρων δέντρων, λιμνοθάλασσες, λόχμες των παραλίων με άρκευθους, δασώδεις φυτό-κοινότητες, ασβεστόχοι βάλτοι, ψευδοστεππα με αγρωστώδη και μονοετή φυτά, αλατούχες στέπες.

Τα τελευταία χρόνια η συνολική έκταση των υγροβιοτόπων οι οποίοι βρίθουν στην περιοχή λόγω των χορογραφικών και κλιματικών χαρακτηριστικών και βρίσκονται στον άξονα της μετανάστευσης της ορνιθοπανίδας, έχει μειωθεί για λόγους υπερβολικής χρήσης νερού,

¹ Οι παραπάνω υποψήφιες περιοχές είναι : Παράκτια θαλάσσια ζώνη Καλογριάς, Όρος Ερύμανθος, Όρος Παναχαϊκό, Αλκή Αιγίου, Όρη Μπάρμπας και Κλωκος, φαράγγι Σελινούντα, Αισθητικό Δάσος Καλαβρύτων, φαράγγι Βουρραϊκού, Όρος Χελμός και Ύδατα Στυγός, Λιμνοθάλασσα Καλογριάς – Δάσος Στροφυλιά – Έλος Λάμιας κ.α..

επέκτασης των γεωργικών καλλιεργειών, οικιστικής ανάπτυξης, αντιμετώπισης των πλημμυρικών φαινομένων κ.α., με αποτέλεσμα την άσκηση πιέσεων κυρίως στην πανίδα. Αντίστοιχα τα ορεινά οικοσυστήματα δέχονται περιβαλλοντικές πιέσεις που οφείλονται στη βόσκηση, στο κυνήγι, στην ξύλευση και στην τουριστική δραστηριότητα. Τέλος τα παράκτια αμμοθινικά οικοσυστήματα έχουν επίσης μειωθεί λόγω του τουρισμού και τη αυθαίρετης δόμησης.

Το Παναχαϊκό όρος και η ιδίως η ΒΔ. πλευρά του αποτελεί περιστασιακή περιοχή και βασικό στοιχείο επιβίωσης της πόλης των Πατρών, αφού σε αυτό μπορεί εύκολα και με μικρή σχετικά δαπάνη να αναπτυχθεί ένας αξιόλογος και προσιτός πνεύμονας πράσινου και χώρος αναψυχής. Το Παναχαϊκό όρος εκτείνεται Α.-ΒΑ. της πόλης των Πατρών. Ορίζεται νότια από τον χείμαρρο Σελινούντα, δυτικά από τον χείμαρρο Γλαύκο και Βόρεια από τους κόλπους Κορινθιακό και Πατραϊκό. Το έδαφος είναι γενικά άγονο, διαβρωμένο και με ισχυρές κλίσεις. Τα πετρώματα είναι γενικώς ασβεστολιθικά. Η χλωρίδα είναι υποβαθμισμένη και αποτελείται κυρίως από τα είδη: Κεφαλληνιακή Ελάτη, Χαλέπιος Πεύκη, Χνοώδης Δρυς, Πλάτανος, Ιτιά, Φραξος, Κουμαριά κ.α. . Η πανίδα των πτηνών και των θηλαστικών αποτελείται κυρίως από τα είδη: Πέρδικα ορεινή, Μπεκάτσα, Λαγός, Ασβός, Νυφίτσα κ.α. .

4.3.1 Η Λιμνοθάλασσα Κοτύχι και το δάσος της Στροφυλιάς

Στην Βόρειο-δυτική Πελοπόννησο έχει δημιουργηθεί ένα παράκτιο μωσαϊκό οικοσυστημάτων, όπου τα ρηχά νερά αποτελούν κυρίαρχο στοιχείο. Το μωσαϊκό αυτό αρχίζει από το ακρωτήριο του Άραξου με έναν ασβεστολιθικό λόφο και αμμώδεις παραλίες και συνεχίζεται νότια με μια σειρά υγρότοπων διαφόρων τύπων, με δάση κωνοφόρων και φυλλοβόλων Δρυών και με εκτενείς αμμώδεις ακτές. Ολόκληρο αυτό το σύμπλεγμα αποκαλείται χάριν συντομίας Κοτύχι-Στροφυλιά ή απλώς

Κοτύχι, και με το όνομα αυτό έχει ενταχθεί στον κατάλογο Ramsar. Στην πραγματικότητα, στο Κοτύχι περιλαμβάνονται πολλοί επιμέρους υγροί και χερσαίοι τόποι.

Το δάσος της Στροφυλιάς εκτείνεται προς Βορρά περί τα 15 χλμ. Κατά μήκος της αμμουδερής παραλίας έως τη θέση Καλογριά, στους πρόποδες του λόφου Μαύρα Βουνά. Η δασοσκέπαστη αυτή λουρίδα, πλάτους 200-800μ. συγκροτείται από παράλληλες λίγο πολύ ζώνες βλάστησης. Προς την θάλασσα υπάρχουν άτομα Χαλεπιού Πεύκης κι Θαμνοκυπαρίσσα σε θαμνοειδή μορφή εξ' αιτίας των δυνατών θαλάσσιων ανέμων. Πίσω τους φύεται πυκνό δάσος Χαλεπιού Πεύκης, ενώ πιο μέσα αρχίζουν να ξεπροβάλλουν οι χαρακτηριστικές κόμες των πρώτων κουκουναριών, οι οποίες στα σταθεροποιημένα εδάφη αναπτύσσουν τις δικές τους αμιγείς δασοσυσταδες. Σε κάποιες περιοχές μάλιστα η διάταξη αυτή σε ζώνες συνεχίζεται και με δάση ημερών Βελανιδιών, για να καταλήξει τελικά στα βούρλα και τα αγριοκαλαμα των εσωτερικών υγρότοπων της Λάμιας και του Πρόκοπου. Εκτός από τις υπέροχες κουκουναριές, ένα ακόμη βασικό γνώρισμα αυτού του δάσους είναι η ύπαρξη διάσπαρτων μικρών υδατοσυλλογών στο εσωτερικό του, οι οποίες δημιουργούν ποικίλες αντανάκλασεις. Η αμμώδης παράλια απέχει μόλις λίγα μέτρα από το δάσος και όπου είναι αρκετά πλατιά επιτρέπει τον σχηματισμό αμμοθινών. Στην λίμνη του Πρόκοπου και στο έλος της Λάμιας υπάρχει επίσης πολύ ενδιαφέρουσα πανίδα. Διαχειμάζουν σχετικά μικροί πληθυσμοί υδρόβιων πουλιών και περνούν από εκεί κατά την ανοιξιάτικη μετανάστευση χιλιάδες παρυδάτια πουλιά. Αξίζει να σημειωθούν ιδιαίτερα οι δεκάδες χαλκόκοτες, πορφυροτσικνιάδες και λασποτρυγγες, καθώς και οι εκατοντάδες καλαμοκαναδες, όλα είδη απειλούμενα και αυστηρώς προστατευόμενα.

Το δάσος της Στροφυλιάς και τμήματα των υγροτόπων Λάμιας και Πρόκοπου ανήκουν στον Οργανισμό Διαχείρισης Εκκλησιαστικής

Περιούσιας, ενώ η Λιμνοθάλασσα του Άραξου και μεγάλο τμήμα των Μαύρων Βουνών στο Γενικό Επιτελείο Αεροπορίας. Το Κοτυχι το διαχειρίζεται η Συνεταιριστική Επιχείρηση του Δήμου Λεχαινών και τον Πρόκοπο η κοινότητα Μετοχίου. Το σύμπλεγμα των υγρότοπων που περιγράψαμε είναι από τα λίγα στην Ελλάδα που αντιμετωπίζονται θετικά από μεγάλη μερίδα του τοπικού πληθυσμού.

4.4 ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΧΗΣ (ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ) - Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΑΧΑΪΑΣ

4.4.1 Οικονομικά στοιχεία

Ο Νομός Αχαΐας με πρωτεύουσα την Πάτρα, συγκεντρώνει ποσοστό 2,9% του πληθυσμού της χώρας και παράγει το 2,6% του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος μεταξύ των απογραφών 1991 και 2001. Ο πληθυσμός του Νομού αυξήθηκε σε ποσοστό 7,6% και έχει το ένατο μεγαλύτερο ποσοστό φυσικής αύξησης ανάμεσα στο σύνολο των Νομών της χώρας για το 1999.

Το δηλωθέν εισόδημα ανά κάτοικο ανήλθε το 2000 σε 1,36 εκατομμύρια δρχ., σημειώνοντας άνοδο 5,6% σε σχέση με το 1999, αντιπροσωπεύει δε ποσοστό 85% του μέσου όρου της χώρας. Οι καταθέσεις ανά κάτοικο κατά το 1998 αντιστοιχούσαν σε 1,32 εκατομμύρια δρχ., οι δε κάτοικοι του Νομού πλήρωσαν το 2000 κατά μέσο όρο για φόρο εισοδήματος 96.000 δρχ. έναντι του μέσου όρου της χώρας που ήταν 131.000 δρχ. . Στον Νομό Αχαΐας μόνο ένα μικρό ποσοστό της τάξεως του 20% ασχολείται στον πρωτογενή τομέα. Γενικότερα ο κύριος όγκος των εργαζομένων για τον Νομό Αχαΐας δραστηριοποιείται στον τομέα των υπηρεσιών και κατά δεύτερο λόγο στον πρωτογενή τομέα .

4.4.2 Πρωτογενής Τομέας

Ο αγροτικός τομέας στην Αχαΐα και στους τρεις βασικούς κλάδους του, γεωργική, κτηνοτροφική, και αλιευτική παραγωγή βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι. Ο γεωργικός κλάδος, ιδιαίτερα, αντιμετωπίζει πολλά από τα διαρθρωτικά προβλήματα που υφίσταται η γεωργική παραγωγή στη χώρα μας στο σύνολο της (πολυκερματισμός κλήρου, γήρανση απασχολούμενων, χαμηλός δείκτης αντικατάστασης των ήδη απασχολούμενων από νεότερους, μικρός βαθμός εκσυγχρονισμού σε

μέσα και μεθόδους παραγωγής, κλπ.) και παράλληλα ειδικότερου τύπου προβλήματα που σχετίζονται με την μείωση της διεισδυτικότητας των εντοπίως παραγόμενων προϊόντων στις αγορές, με την έλλειψη προϊόντων επωνυμίας προέλευσης, με τον μικρό βαθμό εκσυγχρονισμού των μονάδων μεταποίησης των τοπικών προϊόντων κλπ. . Οι διαπιστωμένες αυτές αδυναμίες της γεωργίας του Νομού, καθιστούν επιτακτική την ανάγκη προώθησης νέων και απαραίτητων διαρθρωτικών παρεμβάσεων.

Η κτηνοτροφία του Νομού έχει πολλά περιθώρια περαιτέρω ανάπτυξης, καθώς το σημερινό της επίπεδο πολύ απέχει από του να αξιοποιεί όλες τις δυνατότητες και τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που διαθέτει. Η σχετικά μειωμένη παραγωγικότητα των κτηνοτροφικών μονάδων, το υψηλό κόστος παραγωγής που έχει οδηγήσει πολλές μονάδες σε χρηματοοικονομικό αδιέξοδο, η ελλιπής υποδομή και η ανεπαρκής χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας αποτελούν τα κυριότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κλάδος στην Αχαΐα.

Ο τρίτος κλάδος του πρωτογενούς τομέα, η αλιευτική παραγωγή, στην Αχαΐα, αντιμετωπίζει κατ' αρχήν το πρόβλημα της μειωμένης απόδοσης των αλιευτικών πεδίων του Κορινθιακού και του Πατραϊκού κόλπου, που επιδεινώνόμενο από την αύξηση κατά τα τελευταία χρόνια της άναρχης, ερασιτεχνικής αλιείας, δεν του αφήνει πολλά περιθώρια ανάπτυξης. Αλλά προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κλάδος στον Νομό, σχετίζονται με τις ανεπάρκειες και τις ελλείψεις των απαραίτητων υποδομών, όπως και με τις δυσλειτουργίες του συστήματος διάθεσης των προϊόντων. Ο υποκλάδος των ιχθυοκαλλιεργειών, δεν έχει σημειώσει την ανάπτυξη που παρουσιάζει σε άλλες περιοχές της Ελλάδας, υφιστάμενος τις δυσμενείς επιπτώσεις της γεωμορφολογίας της Αχαΐας και της έλλειψης υπενημων κόλπων, που αποτελούν ανασχετικούς παράγοντες για την ανάπτυξη του. Ταυτόχρονα, οι ιχθυοκαλλιέργειες στο Νομό, συναντούν προσκόμματα

στην περαιτέρω ανάπτυξη τους και εξαιτίας των υπαρχουσων ελλείψεων των αναγκαίων υποδομών σε περιοχές που προσφέρονται γι' αυτήν. Παρ' όλα, όμως, αυτά τα προβλήματα, ο κλάδος της αλιείας και της ιχθυοκαλλιέργειας στην Αχαΐα διαθέτει περιθώρια ανάπτυξης, αρκεί να αντιμετωπισθούν άμεσα τα προβλήματα και να προωθηθεί χωρίς άλλες καθυστερήσεις ο απαραίτητος εκσυγχρονισμός του.

4.4.3 Δευτερογενής τομέας

Ο τομέας της μεταποίησης στην Αχαΐα, μόλις τα τελευταία χρόνια άρχισε να εμφανίζει σημεία ανάκαμψης από την βαθύτατη κρίση στην οποία είχε βυθιστεί κατά την διάρκεια της δεκαετίας του '80, που οδήγησε στην σαρωτική αποβιομηχάνιση του Νομού με το κλείσιμο στρατηγικής σημασίας βιομηχανικών μονάδων και δεκάδων μικρομεσαίων επιχειρήσεων και εν τέλει στην μαζική ανεργία που πλέον αποτελεί το υπ' αριθμόν ένα κοινωνικό-οικονομικό πρόβλημα της περιοχής. Παρά τα εμφανισθέντα σημεία ανάκαμψης, ο τομέας της μεταποίησης στο Νομό, αντιμετωπίζει σημαντικά προβλήματα στην προσπάθεια του να προσαρμοστεί και να ανταποκριθεί με επιτυχία στις σύνθετες απαιτήσεις του νέου ανταγωνιστικού περιβάλλοντος.

Πρόκειται για προβλήματα που σχετίζονται με την ανάγκη τεχνολογικού και λειτουργικού εκσυγχρονισμού αρκετών από τις μεγάλες αλλά κυρίως των περισσότερων από τις μικρομεσαίες επιχειρήσεις, εφαρμογής σύγχρονων και περισσότερο αποδοτικών μεθόδων διοίκησης, υιοθέτησης των νέων πρακτικών του Μάρκετινγκ κ.α. . Καθώς και για προβλήματα που προκαλούνται από τις πιεστικές χρήματο-πιστωτικές δυσχέρειες αλλά και την έλλειψη ενημέρωσης για τις επικρατούσες τάσεις της ζήτησης στις διεθνείς αγορές .

Όλα αυτά τα προβλήματα στερούν από τις περισσότερες από τις υπάρχουσες μεταποιητικές επιχειρήσεις της Αχαΐας και ιδίως από τις

μικρομεσαίες, την δυνατότητα να διαδραματίσουν ένα δυναμικό ανταγωνιστικό ρόλο όχι μόνο στην αγορά της ευρύτερης περιφέρειας, αλλά και συνολικότερα στην Ελληνική, όπως και στις διεθνείς αγορές. Για να μπορέσει ο τομέας της μεταποίησης στην Αχαΐα να αποδεσμευτεί από όλες αυτές τις τροχοπέδες που καθλώνουν τον παραγωγικό δυναμισμό των τοπικών επιχειρήσεων και να αποκτήσει την ανταγωνιστικότητα που υπαγορεύουν οι νέες συνθήκες του παγκοσμιοποιημένου οικονομικού περιβάλλοντος, χρειάζεται επειγόντως ο ριζικός εκσυγχρονισμός του και η διευκόλυνση του αναπροσανατολισμού του προς τα νέα δεδομένα. Γιατί μόνο τότε θα κατορθώσει να αξιοποιήσει τα συγκριτικά πλεονεκτήματά του και να διατηρήσει μια σημαντική θέση στη νέα αναπτυξιακή δομή του Νομού, την προσαρμοσμένη στις νέες προτεραιότητες του 21^{ου} αιώνα.

4.4.4 Τριτογενής τομέας

Ο τομέας των υπηρεσιών στην Αχαΐα, χαρακτηρίζεται από την δεσπόζουσα παρουσία των παραδοσιακών κλάδων στις επιμέρους συνιστώσες που τον απαρτίζουν. Η παρουσία κλάδων αιχμής του μέλλοντος, όπως η πληροφορική, οι τηλεπικοινωνίες και οι υπηρεσίες που προκύπτουν από την παραγωγική εφαρμογή των επιτευγμάτων άλλων πεδίων των νέων τεχνολογιών, είναι σχετικά μικρή και πάντως χαμηλής τοπικής προστιθέμενης αξίας.

Αλλά και οι κατά βάση παραδοσιακοί κλάδοι των υπηρεσιών που πρωτίστως δραστηριοποιούνται στον Νομό, αν και συμμετέχουν με το υψηλότερο ποσοστό στην διαμόρφωση του τοπικού ΑΕΠ, εν τούτοις εμφανίζουν σημαντικά προβλήματα. Ο τουρισμός, οι μεταφορές, και το εμπόριο, που αποτελούν τους κυριότερους κλάδους υπηρεσιών της οικονομίας της Αχαΐας, αντιμετωπίζουν καθένας στον ειδικότερο χώρο του περισσότερα ή λιγότερα προβλήματα.

4.4.5 Τουρισμός

Παρά το γεγονός ότι από την Πάτρα διέρχονται ετησίως – λόγω του λιμανιού κυρίως – πάνω από 1,5 εκατομμύριο Έλληνες και αλλοδαποί τουρίστες, ο τουρισμός κινείται σε μέτρια επίπεδα εν σχέση προς τις δυνατότητες ανάπτυξης που διαθέτει. Η έλλειψη επαρκούς αριθμού σύγχρονων ξενοδοχειακών μονάδων ώστε να εξυπηρετήσουν τις ανάγκες τουριστικής ζήτησης, η μη αξιοποίηση των ειδικών μορφών τουρισμού που η Αχαΐα σε αφθονία διαθέτει, οι καθυστερήσεις σε έργα συγκοινωνιακής υποδομής που θα διευκολύνουν την πρόσβαση των επισκεπτών στα αξιοθέατα του Νομού, αποτελούν μερικά μόνο από τα προβλήματα που πρέπει ταχύτατα να επιλυθούν ώστε ο τουρισμός να αναδειχθεί σε μια από τις πλέον πλουτοφόρες δραστηριότητες του Νομού. Εφ' όσον αυτά τα προβλήματα αντιμετωπισθούν, η Αχαΐα είναι σε θέση να έχει μια σημαντική τουριστική ανάπτυξη.

4.4.6 Μεταφορές

Λόγω της στρατηγικής γεωγραφικής θέσης της Αχαΐας και ειδικότερα της Πάτρας, που αποτελεί τη Δυτική Πύλη της Ελλάδας, οι μεταφορές βρίσκονται σε καλή σχετικά θέση από άποψη συμβολής στο οικονομικό γίνεσθαι της περιοχής. Παρ' όλα αυτά, όμως, οι καθυστερήσεις που σημειώνονται στην δημιουργία ολοκληρωμένων, λειτουργικών και παραγωγικών δικτύων μεταφορικών υποδομών (οδικοί και σιδηροδρομικοί άξονες, αεροδρόμια, λιμάνια) και οι ελλείψεις που διαπιστώνονται στους υποκλαδούς των συνδυασμένων μεταφορών, των χερσαίων και θαλάσσιων τουριστικών μεταφορών και μεταφοράς εμπορευμάτων με σύγχρονους τρόπους μεταφοράς, στερούν την Αχαΐα από την ακόμη δυναμικότερη ανάπτυξη ενός κλάδου που η θέση της ευνοεί την παραπέρα εξέλιξη του. Στην κατεύθυνση ακριβώς της

αξιοποίησης αυτού του συγκριτικού πλεονεκτήματος ανάπτυξης του κλάδου των μεταφορών, είναι που θα πρέπει άμεσα να καταβληθούν συντονισμένες προσπάθειες.

4.4.7 Εμπόριο

Το εμπόριο στην Αχαΐα βρίσκεται σε φάση μετάβασης από τις αρνητικές παρενέργειες που προκάλεσαν οι κλυδωνισμοί της βαθιάς οικονομικής κρίσης που πριν από λίγα χρόνια έπληξε την περιοχή, στην προσαρμογή στα νέα δεδομένα που υπαγορεύει το καινούργιο οικονομικό περιβάλλον που διαμορφώνεται στην χώρα. Ο εμπορικός κλάδος στην Αχαΐα, βρίσκεται ενώπιον προβλημάτων που ευρύτερα απασχολούν τον εμπορικό κόσμο στην χώρα μας, αλλά και ειδικότερων προβλημάτων όπως ο αθέμιτος ανταγωνισμός. Η συμβολή του λιμανιού είναι πολύ σημαντική στην προσπάθεια ανάκαμψης του εμπορίου στην Αχαΐα.

4.5 ΈΡΓΑ ΔΗΜΟΣΙΑΣ ΥΠΟΔΟΜΗΣ:

Συγκεκριμένα έργα Δημόσιας υποδομής γίνονται ή έχουν ήδη γίνει στον Νομό Αχαΐας όπως :

4.5.1 Το νέο Λιμάνι της Πάτρας

Η Πάτρα αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους κόμβους στο πλαίσιο των Διευρωπαϊκών δικτύων συνδυασμένων μεταφορών, γιατί βρίσκεται στο «σταυροδρόμι» των θαλάσσιων δρόμων Αδριατικής – Ιονίου – Μεσογείου και ταυτόχρονα αποτελεί την δυτική πύλη του Διευρωπαϊκού άξονα Πατρών – Αθηνών – Πειραιώς, του οποίου οι θαλάσσιες προεκτάσεις οδηγούν στην Μεσανατολική και Αφρικάνικη ζώνη, η οποία περιβάλλει το Νότιο-ανατολικό άκρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Για να επιτελέσει, όμως, ουσιαστικά η Πάτρα το ρόλο της, είναι αναγκαία η ταχύτατη αποπεράτωση του νέου λιμανιού. Το νέο λιμάνι, είναι

απαραίτητο να αποκτήσει την δυνατότητα ανάπτυξης δραστηριοτήτων με τοπική προστιθέμενη αξία, ώστε να μην περιοριστεί σε ρόλο «λιμανιού διέλευσης», αλλά να αναδειχθεί σε «λιμάνι παραγωγής».

Αλλά έργα που γίνονται ή έχουν ήδη γίνει είναι η ευρεία παράκαμψη Πατρών, η κατασκευή της μικρής περιμετρικής, η ζεύξη Ρίου – Αντιρρίου και η ολοκλήρωση της ΠΑΘΕ, έργα που θα δώσουν πνοή στην αναπτυξιακή πορεία του Νομού. Ο εκσυγχρονισμός του σιδηροδρομικού δικτύου κρίνεται ιδιαίτερα σημαντικό έργο για την Αχαΐα, η οποία προκείμενου να διεκδικήσει τη θέση που της προσδιορίζουν τα γεωοικονομικά της πλεονεκτήματα, πρέπει να αποκτήσει και την δυνατότητα παροχής σύγχρονων σιδηροδρομικών μεταφορικών υπηρεσιών. Ένα σύγχρονο και αναβαθμισμένο σιδηροδρομικό δίκτυο θα είναι καθοριστικός παράγοντας ανάπτυξης για την Αχαΐα. Τέλος η αξιοποίηση και αναβάθμιση του αεροδρομίου του Άραξου μπορεί να μετατρέψει την Αχαΐα σε κόμβο διασύνδεσης και ταυτόχρονα αναπτυξιακό κέντρο της ευρύτερης περιοχής της Δυτικής Ελλάδας.

4.6 ΑΝΑΠΤΥΞΗ – ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Όλοι οι τομείς ανάπτυξης του Νομού Αχαΐας που αναφέρθησαν προηγουμένως αναμένεται να έχουν σημαντικές πιέσεις στο περιβάλλον με μέσο-μακροπρόθεσμες μεταβολές χρήσεων γης από τα προγραμματισμένα μεγάλα έργα τα οποία θα ασκήσουν σημαντικές επιρροές στην αναπτυξιακή διαδικασία του Νομού, είναι δε αναγκαίο να προβλεφθούν κατάλληλες ρυθμίσεις για την βιώσιμη ενσωμάτωση τους στο φυσικό και ανθρωπογενείς περιβάλλον.

Σημαντικές πηγές ρύπανσης διαπιστώνονται και στον τομέα της περιβαλλοντικής υποδομής από τις ελλείψεις υποδομών και δικτύων, ειδικότερα δε:

Αναφορικά με την διαχείριση των αστικών λυμάτων τα υπάρχοντα αποχετευτικά δίκτυα δεν εξυπηρετούν πλήρως τον πληθυσμό, ενώ υπάρχουν ή κατασκευάζονται και ορισμένες σύγχρονες μονάδες επεξεργασίας. Η διάθεση των αστικών λυμάτων στους υδάτινους αποδέκτες γίνεται σε ορισμένες περιπτώσεις χωρίς καμία προηγούμενη επεξεργασία, ενώ δεν προβλέπεται ούτε στο μέλλον. Οι περισσότεροι οικισμοί του Νομού άνω των 2.000 κατοίκων, παρά την Κοινοτική Οδηγία 91/271 για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων, δεν βρίσκονται σύμφωνοι ούτε με την Ελληνική, ούτε με την Κοινοτική νομοθεσία. Οι ΟΤΑ που έχουν εναρμονιστεί ως προς τις υποδομές δικτύων και επεξεργασίας αστικών λυμάτων για το Νομό Αχαΐας είναι η Πάτρα, το Αίγιο και η Ακράτα.

Αναφορικά με τα **αστικά στερεά απόβλητα – απορρίμματα**, η διάθεση τους στις περισσότερες περιπτώσεις γίνεται με απλή απόρριψη σε κάποιο καθορισμένο χώρο, ο οποίος συχνά δεν είναι καν περιφραγμένος (κοίτη ρεμάτων ή ακτές ή μέσα σε καλλιεργήσιμες εκτάσεις). Πλην του Δήμου Πατρών, ο οποίος διαθέτει ΧΥΤΑ, οι υπόλοιποι χώροι δεν είναι οργανωμένοι και ο τρόπος διάθεσης των απορριμμάτων θεωρείται ανεξέλεγκτος. Οι επιπτώσεις από την ανεξέλεγκτη διάθεση, από υδρογεωλογική άποψη είναι η ρύπανση του εδάφους και των επιφανειακών υδάτων, κυρίως δε των υπόγειων υδάτων, λόγω των πετρωμάτων του υπεδάφους στις περιοχές των χωματερών τα οποία είναι υδατοπερατά έως ημιπερατά, ενώ σε λίγες περιπτώσεις είναι αδιαπέραστα. Η ανεξέλεγκτη διάθεση συνοδεύεται επίσης από αυτανάφλεξη που εγκυμονεί κινδύνους πυρκαγιάς, η δημιουργία οσμών και ανθυγιεινών καταστάσεων και η αισθητική υποβάθμιση.

Προβλήματα ρύπανσης δημιουργούνται επίσης από τις διάφορες παραγωγικές δραστηριότητες που αναπτύσσονται στην περιοχή μελέτης

μεταξύ των οποίων συγκαταλέγονται η βιομηχανία, η γεωργία, η κτηνοτροφία και οι υδατοκαλλιέργειες.²

Ειδικότερα:

Η μεγάλη συγκέντρωση βιομηχανικών δραστηριοτήτων που παρατηρείται στο Νομό Αχαΐας και ειδικότερα στην περιοχή της Πάτρας και του Αιγίου, όπου υπάρχει εν λειτουργία ΒΙ.ΠΕ. . Τα σημαντικότερα περιβαλλοντικά προβλήματα που δημιουργούνται από την λειτουργία των βιομηχανικών μονάδων συνίστανται στην ρύπανση των επιφανειακών υδάτων, λόγω των παραγόμενων υγρών αποβλήτων που περιέχουν αυξημένες συγκεντρώσεις οργανικού φορτίου και προκαλούν φαινόμενα ευτροφισμού στους επιφανειακούς υδάτινους αποδέκτες, όπως στις εκβολές των χειμάρρων και των μεγάλων ποταμών. Ορισμένες βιομηχανίες διαθέτουν συστήματα επεξεργασίας υγρών αποβλήτων, όμως η απόδοση τους δεν κρίνεται ικανοποιητική για λόγους πλημμελούς συντήρησης, κακής κατασκευής κ.α. . Για τις βιομηχανικές μονάδες που είναι χωροθετημένες στην ΒΙ.ΠΕ. Πατρών εξασφαλίζεται η επεξεργασία των υγρών αποβλήτων τους στις υπάρχουσες εγκαταστάσεις καθαρισμού πριν την τελική τους διάθεση στη θαλάσσια περιοχή Αλισσού μέσω χερσαίου και υποθαλάσσιου αγωγού. Τα στερεά απόβλητα της ΒΙ.ΠΕ. διατίθενται σε συμπιεσμένη μορφή είτε σε ιδιωτικές χωματερές, είτε στην χωματερή του Πετροχωρίου που λειτουργούν χωρίς άδειες.

Η γεωργική δραστηριότητα αποτελεί τη σοβαρότερη ίσως αιτία υποβάθμισης του περιβάλλοντος στον Νομό και ειδικότερα του εδάφους και των υδάτινων αποδεκτών (υπόγεια και επιφανειακά νερά), η οποία δύσκολα αντιμετωπίζεται στο βαθμό που οι γεωργικές καλλιέργειες είναι εκτεταμένες στον χώρο. Έτσι δημιουργήθηκε το πρόγραμμα

² Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις από τον τουρισμό, την αναψυχή, την παραθεριστική κατοικία και τις εν γένει συγκρουόμενες χρήσεις κατά περιοχή αναλύονται και καταγράφονται σε επόμενο κεφάλαιο.

παρακολούθησης επιφανειακών νερών (Εθνικό Δίκτυο Νερών) του ΥΠΕΧΩΔΕ το οποίο ξεκίνησε το 1995, μέσω του οποίου παρακολουθούνται όλοι οι ποταμοί του Νομού Αχαΐας.

Οι ακτές κολύμβησης του Νομού που παρακολουθούνται κάθε χρόνο εμπίπτουν μέσα στα επιθυμητά όρια που προβλέπονται από τις απαιτήσεις της Οδηγίας 76/160/ΕΕ ως προς τις μικροβιολογικές και φυσικοχημικές παραμέτρους των υδάτων τους με μικρές εξαιρέσεις: στις περιοχές του Αιγίου, Ρίου, Προαστίου και Αγυιάς της Αχαΐας, όπου οι αποκλίσεις είναι μικρές.

Οι υδάτινοι αποδέκτες του Νομού που παρουσιάζουν περιβαλλοντικά προβλήματα είναι : ο Πατραϊκός Κόλπος σε θαλάσσιες περιοχές του οποίου (Δυτική λεκάνη, ανοιχτά του Ρίου, ανοιχτά της Πάτρας, ανατολική λεκάνη και σημειακές πηγές εισόδου των ποταμών), διαπιστώνονται συγκεντρώσεις μετάλλων. Ο Κορινθιακός Κόλπος είναι αποδέκτης των ανεπεξέργαστων λυμάτων του Αιγίου και της Ναυπάκτου, καθώς επεξεργασμένων λυμάτων της Κορίνθου. Επίσης είναι επιπλέον αποδέκτης υγρών βιομηχανικών αποβλήτων μέσω των ποταμών της ευρύτερης περιοχής. Επίσης η διάθεση λυμάτων και υγρών αποβλήτων από αστική και βιομηχανική δραστηριότητα και αποπλύσεις γεωργικών παρασκευασμάτων στον ποταμό Γλαύκο, έχει προκαλέσει ποιοτική υποβάθμιση των υδάτων του. Αντίστοιχα προβλήματα διαπιστώνονται και στην Λιμνοθάλασσα Κοτυχίου, προστατευόμενη από τη διεθνή σύμβαση Ramsar, η οποία δέχεται επιπτώσεις κυρίως από τις ανθρωπογενείς δραστηριότητες (γεωργικές καλλιέργειες, βόσκηση, κυνήγι και ιχθυοκαλλιέργειες).

Βλέποντας όλα αυτά θα λέγαμε πως η βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων του Νομού Αχαΐας είναι άρρηκτα δεμένη με την διαφύλαξη και αποκατάσταση του φυσικού περιβάλλοντος. Και είναι παράλληλα απαραίτος όρος για την ανάπτυξη της περιοχής. Δυστυχώς ο Νομός

Αχαΐας υστερεί ακόμα σε έργα υποδομής για την προστασία του περιβάλλοντος, παρ' ότι έχουν συγκροτηθεί και λειτουργούν μηχανισμοί παρακολούθησης των παρεμβάσεων που γίνονται σε αυτό το επίπεδο. Ειδικότερα ο Νομός Αχαΐας είναι από τους ελάχιστους Νομούς, παρ' όλο ότι διαθέτει μεγάλες πόλεις και μεγάλες κοινότητες, που δεν λειτουργούν βιολογικοί καθαρισμοί. Δυστυχώς ο Νομός Αχαΐας υστερεί σε έργα υποδομής όπως οι βιολογικοί καθαρισμοί και οι χωματερές, υγειονομική ταφή ή άλλος τρόπος, για τους τόνους απορριμμάτων που δημιουργούνται καθημερινά³.

Τέλος παρόλο που ο Νομός Αχαΐας χαρακτηρίζεται ως υγρή περιοχή με αυξημένο ετήσιο ύψος βροχοπτώσεων συγκριτικά με την υπόλοιπη Ελλάδα, παρουσιάζει προβλήματα ικανοποίησης των αναγκών της – πολλές φορές – οφειλόμενα είτε σε ανεπάρκειες τοπικών υδάτινων πόρων, είτε σε ακατάλληλη ποιότητα των υπαρχόντων, ενώ εύκολα μπορεί κανείς να διαπιστώσει ότι στη ευρύτερη περιοχή υπάρχουν αποδέκτης ποιότητας και ικανής ποσότητας υδάτινοι πόροι.

4.6.1 Κορινθιακός Κόλπος – Προβλήματα Ρύπανσης

Προβλήματα ρύπανσης διαπιστώνονται στον Κορινθιακό Κόλπο, όπου παρατηρούνται σχετικά αυξημένες συγκεντρώσεις θρεπτικών αλάτων και μικρός βαθμός ανανέωσης των υδάτων του στα βαθύτερα στρώματα, μέσος βαθμός ευτροφισμού και αυξημένες συγκεντρώσεις φωσφορικών αλάτων. Τα προβλήματα στα θαλάσσια ύδατα της περιοχής μελέτης οφείλονται στα ανεπεξέργαστα λύματα της πόλης του Αιγίου, στις εντατικές γεωργικές καλλιέργειες που τον επιβαρύνουν με οργανικά φορτία και θρεπτικά άλατα και στα υγρά βιομηχανικά απόβλητα που

³ Ημερίδα ΤΕΕ/ΤΔΕ “Περιβαλλοντικά Προβλήματα Περιοχής Δυτικής Ελλάδας, 7 Δεκ. 1995, Πάτρα (Νομαρχης Αχαιας Κ. Αθανασοπουλος Σερετης.

μεταφέρονται στον κόλπο από τους ποταμούς και τα ρέματα της ευρύτερης περιοχής (Βουραιοί, Σελινούντας, κλπ.).

Αναφορικά με την διαχείριση των αστικών λυμάτων υπάρχουν σύγχρονες μονάδες επεξεργασίας αστικών λυμάτων στο Αίγιο και στην Ακράτα. Τούτο όμως δεν συμβαίνει στην λοιπή παράκτια περιοχή. Τέλος υπάρχουν εγκεκριμένες θέσεις από την Νομαρχία για την απόρριψη των οικιακών απορριμμάτων σε ημιπερατά ρέμα για την Ακράτα, σε ημιπερατή ακτή για το Διακοπτό και σε ημιπερατά ρέμα για τα Σελιανίτικα, χωρίς όμως προεργασία του εδάφους. (ΠΗΓΗ: Οικολογική Κίνηση Πάτρας)

4.7 ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ

4.7.1 Τουρισμός και παραγωγική δομή του Νομού

Ο Νομός Αχαΐας ενώ διακρίνεται από την άποψη των φυσικών και πολιτιστικών του πόρων, δεν έχει κατακτήσει μέχρι σήμερα μια αξιόλογη εξειδίκευση στις τουριστικές και πολιτιστικές δραστηριότητες. Η συμμετοχή του Νομού στον σχηματισμό του ΑΕΠ του τριτογενή τομέα σε επίπεδο χώρας αυξήθηκε⁴, όμως η αύξηση αυτή ήταν αποτέλεσμα της αύξησης της συμβολής των κλάδων των μεταφορών – επικοινωνιών, των τραπεζών – ασφαλειών – διεκπεραιώσεων, της δημόσιας διοίκησης και της εκπαίδευσης – υγείας, η δε συμβολή των κλάδων του χονδρεμπορίου – λιανικού εμπορίου και των λοιπών υπηρεσιών μειώθηκε.

Αναφορικά με τον Τουρισμό, η ελλιπής μέχρι σήμερα αξιοποίηση και ανάδειξη των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του φυσικού και πολιτισμικού περιβάλλοντος έχει κατά βάση οδηγήσει στην αντιπροσώπευση του τουρισμού κατά το μεγαλύτερο μέρος του σε

⁴ Το ΑΕΠ του τριτογενή τομέα μεταξύ 1981 και 1994 αυξήθηκε κατά 47,8% και η απασχόληση στον τριτογενή τομέα μεταξύ 1971 και 1991 κατά 100,6%.

ξενοδοχεία και εστιατόρια στα οποία δεν θεωρείται ότι Νομός παρουσιάζει εξειδίκευση. Ειδικότερα οι ξενοδοχειακές κλίνες στον Νομό αυξήθηκαν κατά το χρονικό διάστημα 1981-1994. Οι συνολικές αφίξεις αυξήθηκαν μεταξύ 1981-1991, ενώ μειώθηκαν μεταξύ 1991-1994. Την ίδια εξέλιξη ακολούθησαν και οι αφίξεις ημεδαπών. Αντίθετα μειώθηκαν οι αφίξεις αλλοδαπών σε όλη την περίοδο. Οι συνολικές διανυκτερεύσεις στον Νομό αυξήθηκαν μεταξύ 1981-1991, ενώ μειώθηκαν μεταξύ 1991-1994. Την ίδια εξέλιξη ακολούθησαν και οι αφίξεις ημεδαπών και αλλοδαπών.

Λαμβάνοντας υπ' όψιν την κατανομή της τουριστικής ζήτησης σε επίπεδο Νομού, διαπιστώνεται επίσης ότι στην Αχαΐα η τουριστική δραστηριότητα βασίζεται και στους ημεδαπούς και στους αλλοδαπούς αλλά με φθίνουσα τάση. Παρόλα αυτά, η σημαντικότητα του Νομού στον τουρισμό της χώρας μειώθηκε αναφορικά με το 1981. Ειδικότερα η συμμετοχή του Νομού στις ξενοδοχειακές κλίνες της χώρας μειώθηκε συνεχώς κατά το χρονικό διάστημα 1981-1994. Επίσης μειώθηκε συνεχώς η συμμετοχή του Νομού στις συνολικές αφίξεις και τις αφίξεις αλλοδαπών, καθώς και σε όλες τις κατηγορίες των διανυκτερεύσεων. Εξαιρεση αποτέλεσαν οι αφίξεις ημεδαπών που αυξήθηκαν μεταξύ 1981-1991, μειώθηκαν όμως μεταξύ 1991-1994 και μάλιστα σε επίπεδο κατώτερο του 1981.

4.7.2 Τουρισμός και χρήσεις γης

Ο τουρισμός στην περιοχή μελέτης, παρ' όλο τον πλούτο των τουριστικών πόρων, παρουσιάζει ανισοκατανομή και τοπικές διαφοροποιήσεις ως προς τη μορφή, τις δραστηριότητες και τις τουριστικές ροές.

Οι ακτές του Κορινθιακού και του Πατραϊκού κόλπου χαρακτηρίζονται από γραμμική ανάπτυξη παραθεριστικής κατοικίας και εσωτερικού

τουρισμού – αναψυχής των αστικών πληθυσμών του Λεκανοπεδίου Αττικής και του πολεοδομικού συγκροτήματος των Πατρών και δευτερευόντως των μικρότερων τοπικών οικισμών. Σημειακά παρεμβάλλονται εγκαταστάσεις μαζικού τουρισμού, κυρίως στην ευρύτερη περιοχή των Πατρών (π.χ. Λαμπίρι). Στις δυτικές ακτές του Νομού Αχαΐας (Καλογριά), έχει αναπτυχθεί περισσότερο μαζικός τουρισμός αλλοδαπών σε αυτόνομα μεγάλα τουριστικά συγκροτήματα αλλά και μικρότερα ξενοδοχειακά καταλύματα και ενοικιαζόμενα δωμάτια για την εξυπηρέτηση μεμονωμένων αλλοδαπών και ημεδαπών τουριστών.

Η ενδοχώρα της περιοχής μελέτης δεν παρουσιάζει ιδιαίτερη τουριστική ανάπτυξη παρά μόνο σε ορισμένα σημεία ορεινών συμπλεγμάτων ή διαδρόμων (Καλάβρυτα, Παναχαϊκό – Χιονοδρομικά Κέντρα, περιοχή Χελμού). Υπάρχουν παρ' όλα αυτά δυνατότητες ανάπτυξης ήπιων μορφών τουρισμού στην ενδοχώρα του Νομού, λόγω των πλούσιων και αναξιοποίητων τουριστικών πόρων που διαθέτει.

Ως προς τις λοιπές χρήσεις γης στον Νομό ενδιαφέρον παρουσιάζει από την σκοπιά της τουριστικής ανάπτυξης η χωρική εξειδίκευση της Β κατοικίας στην ανάπτυξη της οποίας συνέβαλε ο πλούτος και η ποιότητα των ακτών και λοιπών φυσικών και πολιτιστικών πόρων, η καλή προσπέλαση και η μικρή σχετικά χρονοαπόσταση από τα πολεοδομικά συγκροτήματα της Αθήνας και της Πάτρας, ως κύριων πηγών παραθεριστών. Η χωρική εξειδίκευση της παραθεριστικής κατοικίας διαπιστώνεται ότι παρουσιάζει έντονους δεσμούς με την χωρική εξειδίκευση των τουριστικών μονάδων. Η ανάπτυξη της παραθεριστικής κατοικίας είναι κυρίως γραμμική (π.χ. ΒΑ ακτές Αχαΐας) ή σημειακή (π.χ. Καλάβρυτα) και παρουσιάζει όπως και ο τουρισμός, ανισοκατανομές και διαφοροποιήσεις από περιοχή σε περιοχή. Οι ακτές της Αχαΐας εμφανίζουν την μεγαλύτερη και σχεδόν γραμμική ανάπτυξη

Β κατοικίας – εσωτερικού τουρισμού – αναψυχής και η δόμηση είναι περισσότερο οργανωμένη. Οι ακτές του Κορινθιακού εξυπηρετούν περισσότερο τις ανάγκες παραθερισμού – αναψυχής των αστικών πληθυσμών της ευρύτερης περιοχής της Αττικής και λιγότερο του πολεοδομικού συγκροτήματος των Πατρών που περιορίζονται στις ακτές του Πατραϊκού και κατευθύνονται προς τις απέναντι ακτές της Αιτωλοακαρνανίας. Η ανάπτυξη της ενδοχώρας είναι σημειακή και περιορισμένη.

4.7.3 Ισχύοντες περιορισμοί ανάπτυξης

Από την μέχρι τώρα ανάλυση της φυσιογνωμίας του Νομού Αχαΐας και την αδρομερή αξιολόγηση των χωροταξικών – περιφερειακών και περιβαλλοντικών προβλημάτων της από την σκοπιά του τουρισμού, είναι δυνατόν να συνοψιστούν ορισμένες διαπιστώσεις που λειτουργούν ως περιορισμοί γενικότερα στην ανάπτυξη της περιοχής μελέτης και ειδικότερα ως προς τον τομέα του τουρισμού. Ως βασικές παράμετροι αξιολογούνται:

Ο Πατραϊκός κόλπος με την σημερινή ελλιπή επικοινωνία μέσω Ρίου, διακόπτει το ενιαίο των πολιτιστικών διαδρομών και των τουριστικών κυκλωμάτων από τον χώρο της Πελοποννήσου και από την εν δυνάμει επιρροή της πόλης των Πατρών η οποία αντανακλά περισσότερο στον χώρο της Πελοποννήσου.

Στην προοπτική λειτουργίας της ζεύξης Ρίου – Αντιρρίου και της Ιόνιας Οδού ο φραγμός αυτός αναιρείται με σημαντική προοπτική ανάπτυξης τουριστικών δραστηριοτήτων στο σύνολο της περιφέρειας.

Η πορεία αστικοποίησης και οι χωρικές εκφράσεις της οδηγεί στην κάθοδο από τις ορεινές περιοχές προς τις πεδινές και τα παράκτια μέτωπα και από τους μικρούς οικισμούς και τις κωμοπόλεις προς τα αστικά κέντρα. Συνέπεια αυτής της χωρικής αναδιάρθρωσης είναι η εγκατάλειψη

των ορεινών ζωνών του Νομού με την ελλιπή υποδομή και την χαμηλή παραγωγικότητα της γεωργικής γης και η δημιουργία κορεσμών και πιέσεων στα παράκτια οικοσυστήματα και το παράκτιο οικιστικό δίκτυο. Η αναζήτηση μιας πολιτικής χωρικής ανάπτυξης με πλέον ισόρροπο και πολυκεντρικό χαρακτήρα με δημιουργία εταιρικής σχέσης πόλης – υπαίθρου και βιώσιμη ανάπτυξη των ορεινών περιοχών και του αγροτικού χώρου, αποτελούν βασική παράμετρο για την βιώσιμη ανάπτυξη του τουρισμού και την αλληλοσυνδέσει των τουριστικών δραστηριοτήτων με τον πολιτισμό, την αναψυχή και τα δίκτυα φυσικού περιβάλλοντος σε ενιαίο σύνολο.

Η υποβάθμιση και οι ανεπάρκειες στον αστικό εξοπλισμό των πόλεων και των οικισμών του Νομού, καθώς και οι ελλείψεις στην περιβαλλοντική τεχνική υποδομή συνιστούν επίσης ανασταλτικό παράγοντα για τον τουρισμό υψηλών προδιαγραφών . Επίσης η πολλαπλότητα του φαινομένου της άναρχης δόμησης και της σύγκρουσης ασύμβατων χρήσεων προκαλούν ανασχετικές δράσεις στην παραπέρα ανάπτυξη, διαφοροποίηση και εξειδίκευση των τουριστικών δραστηριοτήτων. Στην ίδια κατεύθυνση δρα και η σταδιακή υποβάθμιση των φυσικών πόρων (ευαίσθητες περιοχές, σπάνια οικοσυστήματα, υδάτινοι αποδεκτές κ.α.)

Τέλος η παρατηρούμενη έλλειψη ειδικών τουριστικών υποδομών και ο σχετικά περιορισμένος χαρακτήρας εξειδίκευσης της πόλης των Πατρών που θα μπορούσε να λειτουργήσει ως προωθητική δύναμη προσέλκυσης πλέον εξειδικευμένης τουριστικής δραστηριότητας στο σύνολο της περιοχής.

Η αναβάθμιση του τουριστικού προϊόντος με βάση τις παραπάνω διαπιστώσεις ανασταλτικών παραγόντων συνδέεται με μια ολοκληρωμένη χωρική ανάπτυξη του Νομού, αλλά και με συστηματικά μέτρα αναφορικά με την τουριστική ανωδομή και υποδομή στην

κατεύθυνση του εναλλακτικού τουρισμού με διαφοροποίηση, εξειδίκευση και αναβάθμιση.

4.8 ΝΟΜΟΣ ΑΧΑΪΑΣ – ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ

4.8.1 Τουριστική Ενότητα: Ακρατας - Αιγίου – Καλαβρύτων

Παράκτια περιοχή :

Δήμοι : Αιγείρας, Ακρατας, Διακόπτου, Αιγίου, Συμπολιτείας

Κέντρα υπηρεσιών στήριξης: Ακράτα, Διακοπτό, Αίγιο

Κύριοι τουριστικοί πόροι:

Φυσικοί : περιβαλλοντικοί περιφερειακής σημασίας (φαράγγια Σελινούντα, Βουρραϊκού), ακτές περιφερειακής σημασίας

Βασική προσπέλαση : ΠΑΘΕ

Τουριστικό κύκλωμα : ΠΑΘΕ, Βουρραϊκού- Καλαβρύτων

Η τουριστική αυτή υποενοτητα εξυπηρετείται από άποψη οικιστικών κέντρων υποστήριξης από τις πόλεις του Αιγίου, της Ακρατας και του Διακόπτου. Οριοθετείται από την ακτογραμμή του Κορινθιακού κόλπου, τα παράλληλα σ' αυτήν όρια των Δήμων που την αποτελούν, τα δυτικά όρια του Δήμου Αιγίου προς Δυσμάς και τα ανατολικά όρια του Δήμου Ακράτα προς Ανατολάς. Η βασική προσπέλαση της περιοχής είναι η ΠΑΘΕ και υπάγεται στον κεντρικό άξονα ανάπτυξης της χώρας. Από άποψη φυσικών πόρων η περιοχή διαθέτει περιβαλλοντικούς φυσικούς πόρους διεθνούς σημασίας, όπως είναι τα φαράγγια του Σελινούντα και του Βουρραϊκού, το όρος Μπαρμπα και Κλωκος και οι αλυκές του Αιγίου που είναι ενταγμένα στο Ευρωπαϊκό δίκτυο Φύση 2000, καθώς επίσης και ακτές περιφερειακής σημασίας. Το φαράγγι του Βουρραϊκού είναι κηρυγμένο και ως διατηρητέο μνημείο της φύσης. Από άποψη πολιτιστικών πόρων περιλαμβάνονται ο αρχαιολογικός χώρος της Ελίκης και το αρχαιολογικό μουσείο του Αιγίου.

Ορεινή περιοχή:

Δήμοι : Καλαβρύτων, Λευκασίου, Παιών, Αρόαγια

Κέντρα υπηρεσιών στήριξης : Καλάβρυτα, Κλειτορία, Δάφνη, Ψωφίς

Κύριοι τουριστικοί πόροι :

Φυσικοί : περιβαλλοντικοί εθνικής σημασίας (φαράγγια Σελινούντα, Βουραιοκου, αισθητικό δάσος Καλαβρύτων, όρος Χελμός, ύδατα Στυγός, σπήλαιο Καστριών – Natura)

Πολιτιστικοί : εθνικής σημασίας (ιστορικοί τόποι Μονής Αγίας Λαύρας, Μέγα Σπηλαίου)

Βασική προσπέλαση : Επαρχιακή οδός από Διακοπτό

Τουριστικό κύκλωμα : Βουραιοκου – Καλαβρύτων, οδοντωτός σιδηρόδρομος από Διακοπτό.

Επιθυμητοί άξονες ανάπτυξης τουρισμού :

Οργανωμένη ανάπτυξη τουρισμού στην παράκτια περιοχή

Ανάπτυξη ολοκληρωμένων συμπλεγμάτων ειδικών μορφών τουρισμού στην ορεινή περιοχή

Έλεγχος τουριστικής ανάπτυξης στην παράκτια και στην ορεινή περιοχή

Η τουριστική αυτή υποενοότητα εξυπηρετείται από άποψη οικιστικών κέντρων υποστήριξης από τα Καλάβρυτα και τους οικισμούς της Κλειτορίας, της Δάφνης και της Ψωφίδος. Η βασική προσπέλαση της περιοχής είναι η Επαρχιακή οδός από Διακοπτό. Από άποψη φυσικών πόρων η περιοχή διαθέτει περιβαλλοντικούς φυσικούς πόρους διεθνούς σημασίας, όπως είναι τα ενταγμένα στο Ευρωπαϊκό δίκτυο NATURA 2000 φυσικά τοπία όπως τα φαράγγια του Βουραιοκου και του Σελινούντα, το αισθητικό δάσος Καλαβρύτων, το όρος Χελμός, τα ύδατα Στυγός και το σπήλαιο Καστριών – Καλαβρύτων. Από άποψη

πολιτιστικών πόρων περιλαμβάνονται οι ιστορικοί τόποι Μονής Αγίας Λαύρας, Μέγα Σπηλαίου. Θεσμοθετημένος προστατευόμενος χώρος υπάρχει στην Καστρία στα διοικητικά όρια του Δήμου Καλαβρύτων με τον Δήμο Αιγείρας. Βασικά πλεονεκτήματα της τουριστικής ενότητας Ακράτας – Αιγίου – Καλαβρύτων είναι το πλούσιο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον. Οι επιθυμητοί άξονες ανάπτυξης τουρισμού επικεντρώνονται στην οργανωμένη ανάπτυξη τουρισμού στην παράκτια περιοχή, στην ανάπτυξη ολοκληρωμένων συμπλεγμάτων ειδικών μορφών τουρισμού στην ορεινή περιοχή και στον έλεγχο της τουριστικής ανάπτυξης στην παράκτια και στην ορεινή περιοχή.

4.8.2 Τουριστική ενότητα: Πατρών – Ορεινής Αχαΐας

Παράκτια και αστική περιοχή :

Δήμοι: Ερινεού, Ρίου, Πατρέων, Μεσσήτιδος, Παραλίας και Βραχνείκων
Κέντρα υπηρεσιών στήριξης: Λαμπίρι, Ρίο, Πάτρα

Κύριοι τουριστικοί πόροι:

Φυσικοί : περιβαλλοντικοί πόροι τοπικής σημασίας, ακτές περιφερειακής σημασίας

Πολιτιστικοί πόροι περιφερειακής σημασίας

Βασική προσπέλαση : ΠΑΘΕ, Λιμάνι Πατρών

Τουριστικό κύκλωμα : ΠΑΘΕ

Η τουριστική αυτή υποενότητα εξυπηρετείται από άποψη οικιστικών κέντρων υποστήριξης από τις πόλεις των Πατρών, του Ρίου και από τον οικισμό Λαμπίρι . Η βασική προσπέλαση της περιοχής είναι η ΠΑΘΕ και υπάγεται στον κεντρικό άξονα ανάπτυξης της χώρας. Από άποψη φυσικών πόρων η περιοχή διαθέτει περιβαλλοντικούς φυσικούς πόρους διεθνούς και εθνικής σημασίας, όπως είναι το όρος Παναχαϊκό που είναι ενταγμένο στο Ευρωπαϊκό δίκτυο Φύση 2000, καθώς και ακτές

περιφερειακής σημασίας. Στην περιοχή επίσης υπάρχουν το αισθητικό δάσος Σελέμνου Χαράδρου Πατρών. Από άποψη πολιτιστικών πόρων περιλαμβάνονται τα Μνημεία – Κάστρα του Ρίου και των Πατρών, ο παραδοσιακός οικισμός Αλεποχώρι και το αρχαιολογικό μουσείο, το ιστορικό, εθνολογικό, λαϊκής τέχνης και ζωολογικό μουσείο των Πατρών.

Ορεινή περιοχή:

Δήμοι : Λεοντίου, Φαρρών, Τριταίας, Καλετζίου

Κέντρα υπηρεσιών στήριξης : Χαλανδρίτσα, Σταυροδρόμι, Καλέτζι

Κύριοι τουριστικοί πόροι :

Φυσικοί : περιβαλλοντικοί περιφερειακής σημασίας (όρος Παναχαϊκό, Ερύμανθος – Natura)

Πολιτιστικοί πόροι περιφερειακής σημασίας (Καλέτζι)

Βασική προσπέλαση : επαρχιακό δίκτυο

Τουριστικό κύκλωμα : Ορεινής Αχαΐας

Η τουριστική αυτή υποενοότητα εξυπηρετείται από άποψη οικιστικών κέντρων υποστήριξης από τους οικισμούς Χαλανδρίτσα, Σταυροδρόμι και Καλέτζι. Η βασική προσπέλαση της περιοχής είναι επαρχιακό οδικό δίκτυο. Από άποψη φυσικών πόρων η περιοχή διαθέτει περιβαλλοντικούς φυσικούς πόρους διεθνούς σημασίας, όπως είναι το όρος Παναχαϊκό και το όρος Ερύμανθος που είναι ενταγμένο στο Ευρωπαϊκό δίκτυο Φύση 2000. Βασικά πλεονεκτήματα της τουριστικής ενότητας Πατρών – Ορεινής Αχαΐας είναι η ύπαρξη του τρίτου μητροπολιτικού κέντρου της χώρας, της έδρα της περιφέρειας- πόλη των Πατρών – Δυτική πύλη της Ελλάδας. Οι επιθυμητοί άξονες ανάπτυξης τουρισμού επικεντρώνονται στην αναβάθμιση, τον εμπλουτισμό και συμπλήρωση της τουριστικής προσφοράς των Πατρών, στην ανάπτυξη αστικού τουρισμού, στην

εξυπηρέτηση αναγκών και οργάνωση περιοχών μαζικού τουρισμού στην ευρύτερη περιοχή της Πάτρας – Ρίου, στον έλεγχο και την οργάνωση τουρισμού στην παράκτια περιοχή, τέλος δε στην ανάπτυξη ολοκληρωμένων συμπλεγμάτων ειδικών μορφών τουρισμού στην πεδινή παραλίμνια περιοχή και στην ορεινή περιοχή.

4.8.3 Τουριστική ενότητα Κάτω Αχαΐας – Καλογριάς

Παράκτια περιοχή:

Δήμοι : Δύμης, Ωλενίας, Μόβρης, Λαρισσού

Κέντρα υπηρεσιών στήριξης : Κάτω Αχαΐα, Μετόχι

Κύριοι τουριστικοί πόροι:

Φυσικοί: περιβαλλοντικοί εθνικής σημασίας (λιμνοθάλασσα Καλογριάς, δάσος Στροφυλιάς – Natura), ακτές εθνικής σημασίας

Βασική προσπέλαση : Εθνική οδός Πατρών – Πύργου. Αεροδρόμιο Άραξου

Τουριστικό κύκλωμα : Δυτικής Αχαΐας – Ηλείας

Επιθυμητοί άξονες ανάπτυξης τουρισμού :

ελεγχόμενη ανάπτυξη τουρισμού

Εξυπηρέτηση αναγκών και οργάνωση μαζικού τουρισμού στην περιοχή της Καλογριάς

Η τουριστική αυτή υποενότητα εξυπηρετείται από άποψη οικιστικών κέντρων υποστήριξης από τους οικισμούς Κάτω Αχαΐας και Μετόχι. Η βασική προσπέλαση της περιοχής είναι η εθνική οδός Πατρών – Πύργου. Από άποψη φυσικών πόρων η περιοχή διαθέτει περιβαλλοντικούς φυσικούς πόρους εθνικής και διεθνούς σημασίας, όπως είναι η λιμνοθάλασσα της Καλογριάς και το αισθητικό δάσος της Στροφυλιάς που είναι ενταγμένα στο Ευρωπαϊκό δίκτυο Φύση 2000. Βασικά

πλεονεκτήματα της τουριστικής ενότητας Κάτω Αχαΐας – Καλογριάς είναι το πλούσιο φυσικό περιβάλλον, η γειτνίαση με το αεροδρόμιο και την πόλη των Πατρών. Οι επιθυμητοί άξονες ανάπτυξης τουρισμού επικεντρώνονται στην ελεγχόμενη ανάπτυξη τουρισμού και στην εξυπηρέτηση αναγκών και οργάνωση περιοχών μαζικού τουρισμού στην περιοχή της Καλογριάς.

4.9 ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΗΣ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΦΕΡΟΥΣΑΣ ΙΚΑΝΟΤΗΤΑΣ ΝΟΜΟΥ ΑΧΑΪΑΣ

Η εκτίμηση της άριστης χωρητικότητας κάθε περιοχής της ειδικής μελέτης βασίστηκε στο επιθυμητό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης που σχεδιάστηκε ειδικά για την περιοχή. Για τον σχεδιασμό του τουριστικού πρότυπου ελήφθησαν υπ' όψη (α) οι τουριστικοί πόροι (φυσικοί και πολιτιστικοί) αξιολογημένοι με κριτήρια ευαισθησίας, μοναδικότητας, σημασίας (περιβαλλοντική διάσταση), (β) ο πληθυσμός, η απασχόληση, η οικονομία των περιοχών (κοινωνική οικονομική διάσταση) καθώς και (γ) η υφιστάμενη τεχνική υποδομή (διάσταση των υποδομών). Για τον υπολογισμό της χωρητικότητας χρησιμοποιήθηκαν παράμετροι που σχετίζονται με την έκταση, τον πληθυσμό, το τουριστικό δυναμικό και την τουριστική κίνηση κάθε περιοχής.

Η χρήση των δεικτών βοηθάει στην παρακολούθηση της διαχρονικής εξέλιξης των τουριστικών μεγεθών κάθε περιοχής, όμως δεν αποτελεί αυτοσκοπό και σε καμία περίπτωση δεν υποκαθιστά τον σχεδιασμό της ανάπτυξης. Για κάθε περιοχή τα επιθυμητά αριθμητικά μεγέθη άριστης ανάπτυξης συνοδεύονται από γενικές και ειδικότερες κατευθυντήριες οδηγίες για την εφαρμογή του επιθυμητού πρότυπου.

4.9.1 Γενικές Κατευθύνσεις

Συγκριτικό πλεονέκτημα : φυσικοί και πολιτιστικοί πόροι εθνικής σημασίας και ειδικής τουριστικής υποδομής (Χιονοδρομικό Κέντρο).

Επιθυμητοί άξονες ανάπτυξης τουρισμού :

Ήπιες μορφές τουρισμού στα πλαίσια ολοκληρωμένης διαχείρισης των φυσικών και πολιτιστικών πόρων

Οργάνωση της ανάπτυξης του τουρισμού στην παράκτια ζώνη

Έλεγχος της ανάπτυξης σε δασικές εκτάσεις και προστατευόμενες περιοχές

4.9.2 Ειδικές κατευθύνσεις

Παρατηρούνται συγκεντρώσεις τουριστικών εγκαταστάσεων και δραστηριοτήτων στον οικισμό Καλαβρύτων και στην περιοχή του χιονοδρομικού κέντρου.

Συνιστάται η αποφυγή περαιτέρω φόρτισης των περιοχών αυτών.

Συνιστάται η προσπάθεια εκτόνωσης των εγκαταστάσεων και δραστηριοτήτων τουρισμού και διάχυση στην υπόλοιπη περιοχή και σε ολόκληρη την ορεινή ενδοχώρα.

Γενικά συνιστάται η ενθάρρυνση ανάπτυξης ήπιων οικολογικών δραστηριοτήτων τουρισμού σε ολόκληρη την ευρύτερη περιοχή.

Επιθυμητή επίσης είναι η μετατροπή παραδοσιακών κτισμάτων σε τουριστικά καταλύματα.

παρατηρούνται επίσης σημειακές συγκεντρώσεις κλινών και συγκρούσεις χρήσεων γης τουρισμού με παραθεριστική κατοικία γραμμικά κατά μήκος των ακτών και των κυρίων οδικών αξόνων.

Συνιστάται η αποφυγή επιπλέον φόρτισης της παράκτιας ζώνης, κατά το δυνατόν.

Συνιστάται η προσπάθεια εκτόνωσης των εγκαταστάσεων και δραστηριοτήτων τουρισμού προς την ορεινή ενδοχώρα.

Επιθυμητή είναι η ανάπτυξη ειδικών μορφών τουρισμού, ο εμπλουτισμός και η συμπλήρωση της ειδικής τουριστικής υποδομής της περιοχής.

(ΠΗΓΗ: Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας Κα Πουλιάση)

4.10 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΦΙΣΤΑΜΕΝΩΝ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ (ΦΥΣΙΚΩΝ – ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ – ΕΝΟΤΗΤΕΣ)

4.10.1 Γενική αξιολόγηση

Από την ανάλυση της οικονομικής φυσιογνωμίας του Νομού διαπιστώνεται ότι βιώνει σταθερά τη φάση μεταστροφής από τις οικονομίες της μεταποίησης στις οικονομίες των υπηρεσιών, χωρίς όμως να έχει κατορθώσει μέχρι σήμερα να αποκτήσει μια αξιόλογη εξειδίκευση σε δραστηριότητες αιχμής του τριτογενή τομέα και ειδικότερα στον τουρισμό, ενώ περιλαμβάνει στα όρια της το τρίτο μητροπολιτικό κέντρο της χώρας και διαθέτει σημαντικά συγκριτικά πλεονεκτήματα ως προς το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον και ως προς την πρόσβαση σε εθνικούς μεταφορικούς και αναπτυξιακούς άξονες.

Ο Νομός στο σύνολο του από την άποψη των υφιστάμενων τουριστικών πόρων, φυσικών και πολιτιστικών, κατατάσσεται στις προνομιούχες

περιοχές της χώρας. Η σημαντικότητα του στον τουρισμό της χώρας διαπιστώθηκε ότι μειώθηκε διαχρονικά, ενώ διαθέτει ακτές, αρχαιολογικούς χώρους και μουσεία, μνημεία της νεότερης ιστορίας, παραδοσιακούς οικισμούς, ποτάμια, λίμνες, βιότοπους, αισθητικά δάση και τοπία φυσικού κάλλους, μεταξύ των οποίων αντιπροσωπευτικές περιοχές είναι η Αγία Λαύρα, το Μέγα Σπήλαιο, τα αισθητικά δάση Καλαβρύτων και Σελέμνου Πατρών, το δάσος Στροφυλιάς, τα φαράγγια του Βουρραϊκού κ.α. .

Τα προβλήματα οφείλονται στην ανεπαρκή ή και στρεβλή τουριστική αξιοποίηση σημαντικών φυσικών και πολιτιστικών πόρων, στην μη αξιοποίηση σημαντικών τουριστικών πόρων (ακτών, αρχαιολογικών τόπων, περιοχών οικολογικού ενδιαφέροντος κ.α.) σε συνδυασμό με την έλλειψη ειδικών τουριστικών υποδομών. Επίσης σε ανεπάρκειες του ευρύτερου περιβάλλοντος που αλληλοσυνδέεται με την τουριστική δραστηριότητα, όπως : ανεπάρκειες κοινωνικό – οικονομικής υποδομής και υποδομής μεταφορών, ρύπανση περιβάλλοντος, ατελής οργάνωση της κοινωνικής και πολιτιστικής ζωής, περιορισμένες δημόσιες και ιδιωτικές δαπάνες, αδυναμίες στο αστικό σύστημα του Νομού, οργανωτικές ελλείψεις των υπηρεσιών που σχετίζονται με τον προγραμματισμό, τον σχεδιασμό, την προώθηση και την υλοποίηση επενδύσεων. Αποτέλεσμα των παραπάνω αδυναμιών και ελλείψεων είναι η ανεπαρκής τουριστική ανάπτυξη με ανεπτυγμένα είδη τουρισμού κυρίως περιηγητικού, διαμετακομιστικού και παραθεριστικού οικογενειακής μορφής. Το δε μεγαλύτερο μέρος των τουριστών φαίνεται να ανήκει στις χαμηλές εισοδηματικές τάξεις.

4.10.2 Θετικές εξελίξεις

Οι σημαντικότερες Θετικές εξελίξεις που προδιαγράφονται για τον τουριστικό τομέα του Νομού Αχαΐας είναι :

Η ταχεία ολοκλήρωση των μεγάλων δημοσίων έργων υποδομής. Ειδικότερα επισημαίνονται : α) Η αναβάθμιση της λειτουργίας των αεροδρομίων (κυρίως Άραξου) για την υποδοχή διεθνών πτήσεων (Charters). β) Νέο λιμάνι Πάτρας. γ) Γέφυρα Ρίου – Αντιρρίου, Ιόνια Οδός. δ) Διπλή σιδηροδρομική γραμμή Κορίνθου – Πάτρας, Οδοντωτός σιδηρόδρομος Καλαβρύτων και γενικότερα τα έργα βελτίωσης του σιδηροδρομικού δικτύου. ε) Μαρίνες (Κατάκολο, Πάτρα). στ) Δημιουργία μονάδων βιολογικού καθαρισμού σε παράκτιες περιοχές όπου συγκεντρώνεται μεγάλο μέρος του δυναμικού των τουριστικών καταλυμάτων.

Η αξιοποίηση των ωφελειών πριν και μετά την διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και σύνδεση του Νομού με το διεθνές και εθνικό πρόγραμμα προβολής τους.

Η υποψηφιότητα και ανάδειξη της Πάτρας ως πολιτιστική πρωτεύουσα για το 2006 και την δυνατότητα προβολής της ως κέντρο όλης της περιφέρειας.

Η δημιουργία καταλυμάτων εναλλακτικού τουρισμού μέσα από το πρόγραμμα Leader Plus και το πρόγραμμα ανάπτυξης των ορεινών όγκων.

4.11 ΓΕΝΙΚΕΣ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΙΣ

Ο Νομός Αχαΐας υστερεί ως προς την τουριστική δραστηριότητα σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, ενώ διαθέτει αξιόλογο φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον διεθνούς, εθνικής και περιφερειακής σημασίας.

Στο εσωτερικό του Νομού διαπιστώνονται ανισομέρειες ως προς τον τουρισμό, παρ' όλο τον πλούτο των τουριστικών πόρων, με ανισοκατανομή και τοπικές διαφοροποιήσεις ως προς την μορφή, τις δραστηριότητες και τις τουριστικές ροές.

Ο βασικός χαρακτήρας της τουριστικής ανωδομής επικεντρώνεται στα ξενοδοχεία και τα εστιατόρια, τα δε τουριστικά κυκλώματα είναι ισχνά. Επιπλέον τα ανεπτυγμένα είδη τουρισμού αφορούν κυρίως στον περιηγητικό, διαμετακομιστικό και παραθεριστικό οικογενειακής μορφής τουρισμό, το δε μεγαλύτερο μέρος των τουριστών φαίνεται να ανήκει στα χαμηλές εισοδηματικές τάξεις και διαπιστώνονται σοβαρές ανεπάρκειες στον τομέα των ειδικών τουριστικών υποδομών.

Παρά την σημαντικότητα των τουριστικών πόρων, διαπιστώνονται κίνδυνοι υποβάθμισης τους, η δε ανάδειξη και αξιοποίηση τους είναι ελλιπής ή και ανύπαρκτη σε κάποιες περιπτώσεις, ενώ η προβολή – διασύνδεση – ενοποίηση σε δίκτυα των φυσικών πόρων και του πολιτιστικού αποθέματος κρίνεται ανεπαρκής.

Η σημερινή χωρική διάρθρωση του Νομού χαρακτηρίζεται από εσωτερικές ανισότητες που θέτουν φραγμούς στην πλήρη αξιοποίηση των τουριστικών πόρων που διαθέτει.

Η προνομιακή θέση του Νομού ως δυτική πύλη της Ελλάδας μέσω της πόλης των Πατρών δεν αντανakλά επαρκώς στην ένταξη του σε διεθνή τουριστικά κυκλώματα και οι υπάρχοντες δεσμοί των πόλεων και των οικισμών της με διεθνή αστικά δίκτυα συνεργασίας και συμπληρωματικών δράσεων με αιχμή τον τουρισμό και τον πολιτισμό είναι αδύναμοι.

Ο ενότητες τουριστικής ανάπτυξης καταλαμβάνουν του σύνολο του εδάφους του Νομού, διαθέτουν δε πολυμορφία τουριστικών πόρων και αξιόλογες δυνατότητες συνδυασμένων τουριστικών – πολιτιστικών διαδρομών που δεν αξιοποιούνται επαρκώς.

4.11.1 Προοπτικές

Προδιαγράφονται σημαντικές δυνατότητες βελτίωσης και αναβάθμισης της χωροταξικής ένταξης του Νομού με ευμενείς επιπτώσεις στον

εσωτερικό και εξωτερικό τουρισμό, μέσα από τα έργα του 3^{ου} κοινοτικού πλαισίου στήριξης 2000 – 2006 που αφορούν στην ριζική αναδιοργάνωση του συστήματος μεταφορών μέσω της οποίας ο Νομός προοπτικά τείνει να μετατραπεί σε σταυροδρόμι συνδυασμένων μεταφορών και περιοχή σύγκλισης των δυο εθνικών – διεθνών αξόνων ανάπτυξης : του υπάρχοντος και υπό αναβάθμιση κεντρικού αναπτυξιακού άξονα που επεκτείνεται μέχρι την Καλαμάτα (τμήμα Τρίπολης – Καλαμάτας) και του υπό υλοποίηση δυτικού άξονα (σιδηροδρομική γραμμή υψηλών ταχυτήτων Αθηνών – Πατρών, Ιόνια Οδός, ζεύξη Ρίου – Αντιρρίου, εκσυγχρονισμός και επέκταση του λιμένα Πατρών, προοπτική υποθαλάσσιας καλωδιακής σύνδεσης Δυτικής Ελλάδας με Ιταλία).

Στο πλαίσιο επίσης των πολιτικών και κίνητρων του 3^{ου} κοινοτικού πλαισίου στήριξης (εθνικού, τομεακού, περιφερειακού) αναφορικά με την διαφοροποίηση του τουριστικού προϊόντος και την προβολή της χώρας ως τουριστικού προορισμού με στόχους την άμβλυνση της εποχικότητας της ζήτησης και τον εμπλουτισμό της σύνθεσης του τουριστικού προϊόντος, αναμένεται να ενισχυθούν οι ειδικές τουριστικές υποδομές και να επιτευχθεί η προώθηση θεματικών μορφών τουρισμού (μαρίνες, συνεδριακά κέντρα, γήπεδα γκολφ, κέντρα θαλασσοθεραπείας, υδροθεραπευτήρια, χιονοδρομικά κέντρα, κέντρα αθλητικού – προπονητικού τουρισμού κ.α.) και η προσέλκυση τουριστικής πελατείας εξειδικευμένων ενδιαφερόντων με χρονική επέκταση της ζήτησης και άμβλυνσης της εποχικότητας. Επίσης προωθούνται οι ολοκληρωμένες δράσεις εναλλακτικού τουρισμού με στόχο την αξιοποίηση των φυσικών πόρων και της πολιτιστικής κληρονομιάς, ως συγκριτικών πλεονεκτημάτων της χώρας έναντι των ανταγωνιστών στον χώρο της Μεσογείου και η δημιουργία δικτύων πολιτιστικών στοιχείων και διαδρομών πολιτιστικού τουρισμού, οι παρεμβάσεις υποστήριξης

επιχειρήσεων του τουριστικού τομέα για αξιοποίηση του πολιτιστικού αποθέματος και η κατασκευή τουριστικών αγκυροβολιών. Επίσης επιζητείται η συμβολή του ιδιωτικού τομέα στην τουριστική προβολή και στην αύξηση της ζήτησης των ανεπτυγμένων κυρίως τουριστικών περιοχών (που διαθέτουν την αναγκαία και κατάλληλη για την χειμερινή περίοδο τουριστική υποδομή και είναι σε θέση να συνθέσουν ένα πλήρες προϊόν, που να περιλαμβάνει τις αναγκαίες συμπληρωματικές υπηρεσίες και δραστηριότητες), κατά την εκτός αιχμής περίοδο. Τέλος σχεδιάζεται η αναβάθμιση των τουριστικών καταλυμάτων, η ενίσχυση των μικρομεσαίων τουριστικών επιχειρήσεων και ο ποιοτικός εκσυγχρονισμός των ξενοδοχείων.

Η επωφελής αξιοποίηση των παραπάνω δυνατοτήτων και χρηματοδοτικών πόρων από το παραγωγικό δυναμικό του Νομού Αχαΐας, είναι δυνατό να δημιουργήσει προωθητικές δυνάμεις στον χώρο του για μια ουσιαστική αναβάθμιση της θέσης του από άποψη τουριστικής προσφοράς στον Ελληνικό και στον διεθνή χώρο.

Η ανακήρυξη της πόλης των Πατρών ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης το 2006 και η διοργάνωση της Ολυμπιάδας του 2004 στην Αθήνα, αναδεικνύει τον ρόλο της και προσφέρει επίσης την μεγάλη ευκαιρία αξιοποίησης μεγάλων επικοινωνιακών γεγονότων του Νομού με ευνοϊκές επιδράσεις και επιρροές που θα οδηγήσουν σε πληρέστερη αξιοποίηση της τουριστικής ανωδομή και υποδομής του και σε ανάδειξη του γοήτρου του ως Νομού με εξειδίκευση στον τουρισμό και τον πολιτισμό.

Στο επίπεδο των τουριστικών ενοτήτων που διακρίνονται μέσα στον Νομό διαπιστώνονται αξιόλογες δυνατότητες μιας πλέον εξειδικευμένης πολιτικής τουριστικής ανάπτυξης που θα λαμβάνει υπ' όψη τα πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα και τον ιδιαίτερο χαρακτήρα κάθε ενότητας, θα διαμορφώνει δε αντίστοιχα δέσμες κατευθύνσεων, οι οποίες

θα αφορούν εναλλακτικά κατά κατηγορία: έλεγχο και οργάνωση του τουρισμού στην παράκτια περιοχή, ανάπτυξη ολοκληρωμένων συμπλεγμάτων ειδικών μορφών τουρισμού στην ορεινή περιοχή, ήπιες μορφές τουρισμού στο πλαίσιο ολοκληρωμένης διαχείρισης των φυσικών πόρων, αναβάθμιση, εμπλουτισμό και συμπλήρωση της τουριστικής προσφοράς των αστικών κέντρων και εν γένη ανάπτυξη αστικού τουρισμού, εξυπηρέτηση αναγκών και οργάνωση περιοχών μαζικού τουρισμού, ανάδειξη, προβολή, αξιοποίηση ειδικών τουριστικών πόρων χωρικά εντοπισμένων κ.α. .

4.12 ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Ως προς το φυσικό περιβάλλον και τις περιβαλλοντικές συνθήκες που επικρατούν διαπιστώθηκε ότι διαθέτει σπάνια και πλούσια οικοσυστήματα και ευαίσθητες προστατευόμενες περιοχές οι οποίες όμως υφίστανται δυσμενή περιβαλλοντικές επιδράσεις από τις ανθρωπογενείς κυρίως δραστηριότητες ή από ελλείψεις σε υποδομές, δίκτυα και συστήματα πρόληψης παραγωγής ρύπων. Η ανάγκη απόδοσης ιδιαίτερου βάρους στην λήψη μέτρων για μια οικολογικότερη διαχείριση και προστασία των φυσικών πόρων είναι προφανής από τη σκοπιά του τουρισμού, επειδή ο τομέας μπορεί να αποτελέσει πεδίο εξειδίκευσης του Νομού.

Η υλοποίηση του στόχου αυτού συνεπάγεται ανάδειξη και αξιοποίηση των στοιχείων του φυσικού περιβάλλοντος ως φυσικών πόρων, η διατήρηση και ανανέωση των οποίων είναι πολύτιμη για τις επόμενες γενιές, αλλά και ως συγκριτικό πλεονέκτημα του Νομού Αχαΐας που μπορεί να αποτελέσει σημαντική παράμετρο για την αναπτυξιακή του προοπτική.

Ως προς το πολιτιστικό περιβάλλον ο Νομός Αχαΐας από άποψη πολιτιστικού εξοπλισμού, εκδηλώσεων και κηρυγμένων αρχαιολογικών

τόπων, μεσαιωνικών – βυζαντινών κάστρων και μνημείων, καθώς και παραδοσιακών οικισμών διαθέτει αξιόλογα ίχνη του αρχαίου και του νεότερου Ελληνικού Πολιτισμού, καθώς και ενδιαφέροντες οικισμούς που συνεχίζουν την παράδοση της Ελληνικής παραδοσιακής αρχιτεκτονικής. Εν τούτοις δεν εξειδικεύεται στο σύνολο του στις δραστηριότητες πολιτισμού ως παράγοντα προσέλκυσης τουριστών και εν γένει επισκεπτών, παρουσιάζει δε διαφοροποιήσεις και ανισομέρειες που δεν αναλογούν επαρκώς στα εκτεταμένα χωρικά της πλεονεκτήματα στον τομέα του πολιτισμού.

Γενικότερα οι εστίες πολιτιστικής και ιστορικής αξίας δεν έχουν ενταχθεί σε συντονισμένα δίκτυα και σχεδιασμένες πολιτιστικές διαδρομές σε συνέργια με τα αξιόλογα στοιχεία του φυσικού περιβάλλοντος τα οποία έχουν ήδη καταγραφεί και αξιολογηθεί. Η προοπτική ενοποίησης – διασύνδεσης είναι ορατή και εφικτή, μπορεί δε να προδιαγράψει δυναμική πορεία και εξελίξεις, εάν ληφθούν τα αναγκαία μέτρα και υλοποιηθούν οι κατάλληλες παρεμβάσεις, αξιοποιώντας την ιστορία και το φυσικό περιβάλλον της περιοχής σε μια νέα σύνθεση που να τονίζει το σύγχρονο Ελληνικό πολιτισμό με ισχυροποιημένη τη διεθνή διάσταση στον Ευρωπαϊκό, Μεσογειακό και Βαλκανικό χώρο.

Η ελλιπής ανάδειξη και αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων σε συνδυασμό, επιβάλλουν την διαφοροποίηση της τουριστικής πολιτικής και των στρατηγικών παρεμβάσεων ως προς τον τουρισμό, προκειμένου να αναβαθμιστεί ο ρόλος του Νομού στο Εθνικό τουριστικό προϊόν. Η βελτίωση και η αύξηση της υπάρχουσας υποδομής και η ορθολογική οργάνωση των παρεχόμενων υπηρεσιών συνιστούν απαραίτητες προϋποθέσεις για την ουσιαστική αύξηση των διανυκτερεύσεων των αλλοδαπών και των ημεδαπών τουριστών, με παράλληλη ανάπτυξη του εναλλακτικού τουρισμού, δηλαδή ενός τουρισμού πιο αποδοτικού και συναλλαγματοφόρου με προσέλκυση

τουριστών υψηλών εισοδηματικών τάξεων και με διαφοροποιημένο καταναλωτικό πρότυπο σε σχέση με το παρελθόν.

Οι τουριστικού ενδιαφέροντος περιοχές του Νομού πρέπει να αποτελέσουν πολλούς προσέλκυσης τουριστών και σημεία εφαρμογής προγραμμάτων εναλλακτικού τουρισμού, όπως είναι ο ορεινός, ο χειμερινός, ο κυνηγετικός, ο επιστημονικός, ο συνεδριακός κ.α. . Ο εναλλακτικός τουρισμός με διαφοροποίηση και εξειδίκευση, σε συνδυασμό με την δημιουργία εταιρικών σχέσεων πόλης – υπαίθρου, την ανάδειξη των πολιτιστικών τοπίων και υποδομών, καθώς και με εκσυγχρονισμό του πρωτογενή τομέα και σύνδεση του με την τουριστική δραστηριότητα, θα μπορούσαν να αποτελέσουν μια ισχυρή διέξοδο για την βελτίωση της θέσης του Νομού στον Ευρωπαϊκό και εθνικό χώρο. Η διοργάνωση τέλος των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 στην Αθήνα θα ωφελήσει την περιοχή, αλλά και η πόλη των Πατρών θα βρεθεί στο διεθνές προσκήνιο κατά την περίοδο της λειτουργίας της ως πολιτιστική πρωτεύουσα της Ευρώπης – 2006. Η αξιοποίηση των μεγάλων αυτών γεγονότων για την αναβάθμιση του γοήτρου του Νομού και την ισχυροποίηση του διεθνούς του ρόλου, συνιστούν βασικές προτεραιότητες που αναμένεται να υποβοηθήσουν τις δραστηριότητες τουρισμός – πολιτισμός – αναψυχή. Έτσι με την παραπάνω αξιολόγηση γενικά των φυσικών και πολιτιστικών πόρων του Νομού Αχαΐας από την σκοπιά του τουρισμού, προκύπτει λοιπόν πως είναι αναγκαία η ενίσχυση της παρουσίας της πολιτιστικής διάστασης σε όλους τους τουριστικούς προορισμούς ώστε να αποτελέσουν την βάση της ανάπτυξης του.

4.13 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ

Πολιτιστικοί πόροι όπως τα μνημεία, οι αρχαιολογικοί χώροι και το αστικό τοπίο, παραδοσιακό ή σύγχρονο, ανέκαθεν αποτέλεσαν πόλο έλξης τουρισμού. Ιστορικά, οι διάφορες στην ένταση της έλξης που

ασκείται από τους πόρους αυτούς είναι συνάρτηση των κατά καιρούς προτεραιοτήτων του τουρίστα, για κλασική παιδεία, περιπετειώδη περιήγηση ή επιδεικτική κατανάλωση, σε συνδυασμό πάντα με τα γενικότερα ποιοτικά χαρακτηριστικά των τόπων προορισμού. Γνωστό επακόλουθο μέσα στην διάρκεια του χρόνου είναι η φθορά και απαξίωση των πολιτιστικών πόρων στις περισσότερες περιπτώσεις, με αποτέλεσμα σήμερα την μείωση της ανταγωνιστικότητας πολλών τουριστικών προορισμών, που αρχικά διέθεταν πλούσιο πολιτιστικό πλεονέκτημα.

Η κίνηση υπέρ των εναλλακτικών μορφών τουρισμού άρχισε στην Ευρώπη περί τα μέσα της δεκαετίας του '70 ως αντίδραση στις αρνητικές επιπτώσεις που ο μαζικός τουρισμός είχε για το περιβάλλον και για τον άνθρωπο, σε διάφορους τουριστικούς προορισμούς. Σκοπός ήταν η μεταβολή του ισχύοντος τουριστικού προτύπου, μέσω νέων, εναλλακτικών μορφών τουρισμού. Η κίνηση εξελίχθηκε σε διεθνές κλίμα με κύρια χαρακτηριστικά την αυξημένη φροντίδα για το περιβάλλον, την ευαισθητοποίηση των Ευρωπαίων απέναντι στον τρίτο κόσμο και με κάποια κάμψη του καταναλωτισμού.

Ο Νομός Αχαΐας διαθέτει ένα μεγάλο αριθμό πολιτιστικών πόρων για τους οποίους δημιουργείται η ανάγκη σωστής προβολής τους ώστε να ωφεληθεί η οικονομία της περιοχής αλλά και να προστατευτούν στην διάρκεια του χρόνου από αλλοιώσεις που μπορεί να επιφέρει η συνάντηση των τουριστών με το πολιτισμικό στοιχείο της περιοχής.

4.14 ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΣΤΟ ΦΥΣΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ

Το σημερινό πρότυπο τουριστικής ανάπτυξης του Νομού Αχαΐας βασίζεται κυρίως στον μαζικό παραθεριστικό εσωτερικό τουρισμό της θερινής περιόδου χαμηλού κόστους και χρονοπεριόδου, σε συνδυασμό με την γνωριμία με τα πολιτιστικά δρώμενα και μνημεία της περιοχής παραθερισμού με δυσμενή αναλογία εις βάρος του πολιτισμού. Ο

χιονοδρομικός τουρισμός των Καλαβρύτων δεν έχει ανορθωθεί σε διεθνή κλίμακα, ούτε συνδέεται με λοιπές μορφές ορεινού τουρισμού. Χαρακτηριστικό στοιχείο της τουριστικής δραστηριότητας είναι ο συνδυασμός της με την συνεχή γραμμική ανάπτυξη παρά τα παράκτια μέτωπα της παραθεριστικής κατοικίας. Ο συνδυασμός των παραπάνω δεδομένων οδηγεί σε τρία βασικά συμπεράσματα αναφορικά με τις επιπτώσεις στο φυσικό περιβάλλον του Νομού το οποίο έχει επισημανθεί ότι συνιστά από τα πλέον πλούσια σε διεθνή κλίμακα :

Έλλειψη εξειδικευμένων υποδομών και υπηρεσιών που να προβάλλουν και να αξιοποιούν τα σπάνια και διεθνούς – εθνικής σημασίας φυσικά προστατευόμενα τοπία του χώρου του Νομού (υγρότοποι, αισθητικά δάση, λιμνοθάλασσες, ποτάμια με σπάνια χλωρίδα και πανίδα, φυσικά τοπία υψηλής αισθητικής που συνδυάζουν εναλλαγή της ορεινής, πεδινής και παράκτιας μορφολογίας).

Κίνδυνοι υποβάθμισης των φυσικών οικοσυστημάτων, είτε από το μαζικό παραθεριστικό τουρισμό και τις διαρκείς πιέσεις για παράκτια παραθεριστική κατοικία και ξενοδοχειακό εξοπλισμό, είτε από την άναρχη ανάπτυξη και τις αλληλοσυγκρουόμενες χρήσεις του ορεινού χώρου.

Υποτίμηση της μοναδικότητας του φυσικού τοπίου από τις τοπικές κοινωνίες και της σημασίας που έχει η διατήρηση και προβολή του για το μέλλον του τουρισμού στην περιοχή, λόγω ασθενούς πολιτικής συγκρότησης και μόρφωσης μερίδων του πληθυσμού, λόγω περιορισμένης γνωριμίας με άλλες περιοχές τουριστικών προορισμών στον διεθνή χώρο, τέλος δε λόγω διαμορφωμένων συμφερόντων στην γη σε συνδυασμό με την έλλειψη μιας αξιόπιστης πολιτικής γης από την πλευρά του κράτους. Σημειώνεται βέβαια ότι σε καμία περίπτωση δεν διαπιστώνονται συμφορήσεις ή υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας των ενοτήτων τουριστικής ανάπτυξης από περιβαλλοντική άποψη, με βάση

συγκριτικά δεδομένα στο διεθνή χώρο. Εξάλλου τα παρατηρούμενα προβλήματα περισσότερο σχετίζονται με την έλλειψη εξωστρέφειας και διεθνούς προσανατολισμού, την έλλειψη ειδικών υπηρεσιών και εγκαταστάσεων που θα επιμήκυναν την τουριστική περίοδο, την άναρχη ανάπτυξη ή και υπανάπτυξη. Οπωσδήποτε βέβαια θα πρέπει να αναφερθεί ότι δεν έχουν αναπτυχθεί επαρκείς μηχανισμοί προστασίας των φυσικών πόρων και του περιβάλλοντος οι οποίοι θα θέτουν και τα πλαίσια των δυνατοτήτων «τουριστικής εκμετάλλευσης» τους. Σήμερα υπάρχουν καθυστερήσεις στην έγκριση και υλοποίηση διαχειριστικών σχεδίων προστασίας και ανάδειξης των σημαντικών φυσικών τοπίων που έχουν ενταχθεί σε διεθνείς συμβάσεις και δίκτυα προστασίας της φύσης. Επίσης υπάρχει παντελής έλλειψη υποδομών και υπηρεσιών προβολής και ανάδειξης των τοπίων αυτών και υποτιμάται η σημασία τους από τον τοπικό πληθυσμό σε όφελος των κάθε φορά συμφερόντων των ιδιοκτητών γης τα οποία και υπερέχουν στην κοινωνική συνείδηση.

4.15 ΑΠΕΙΛΕΣ ΠΟΥ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΖΕΙ Η ΣΗΜΕΡΙΝΗ ΔΥΝΑΜΙΚΗ ΤΗΣ ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΣΤΟΝ ΝΟΜΟ ΑΧΑΪΑΣ

4.15.1 Εντοπισμός προβληματικών ζωνών

Η σημερινή εικόνα του Νομού από άποψη τουριστικών πόρων υποδηλώνει και ορισμένους κινδύνους και Απειλές οι οποίοι πρέπει να ληφθούν υπόψη, τόσο κατά τον σχεδιασμό των νέων παρεμβάσεων, όσο και για να αντιμετωπιστούν με διορθωτικά μέτρα και δράσεις τα προβλήματα που εκφράζονται στον χώρο, προκειμένου να μην υπάρξουν απώλειες στα συγκριτικά πλεονεκτήματα του φυσικού, οικιστικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος του Νομού. Σημειώνεται βέβαια εκ νέου ότι η τουριστική φυσιογνωμία του Νομού κινδυνεύει κυρίως από την

υπανάπτυξη στη φάση αυτή και όχι από την υπέρβαση της φέρουσας ικανότητας των φυσικών πόρων. Κάτι τέτοιο όμως δεν σημαίνει ότι μια μεγιστοποίηση της απόδοσης των συγκριτικών πλεονεκτημάτων της δεν θα πρέπει να ενταχθεί σε λογική βιώσιμης ανάπτυξης με σεβασμό στις χωρητικότητες των οικοσυστημάτων, των οποίων ισορροπία θα παραβλεπότανε σε διαφορετική περίπτωση.

Οι βασικοί κίνδυνοι που μπορεί να μειώσουν την δυναμική που προδιαγράφεται για την τουριστική ανάπτυξη του Νομού εντοπίζονται θεματικά στα εξής:

Απομείωση της φέρουσας ικανότητας των παράκτιων, παραλίμνιων και παραποτάμιων μετώπων από την άναρχη δόμηση, τη δυσανάλογη θέσπιση ζωνών παραθεριστικής κατοικίας και τουρισμού, την έλλειψη έλεγχου χρήσεως γης, τον ατελή πολεοδομικό σχεδιασμό, τη μίξη ασυμβίβαστων χρήσεων, τη δημιουργία φαινομένων συγκρουόμενων χρήσεων, την έλλειψη τακτικού καθαρισμού και απορρύπανσης.

Πλημμελής αντιμετώπιση των προβλημάτων ρύπανσης στους υδάτινους φυσικούς αποδεκτές (υδροβιότοποι, ποταμοί, λίμνες, θάλασσα) από την ανεξέλεγκτη απόρριψη οικιακών λυμάτων, στερεών βιομηχανικών αποβλήτων, απορριμμάτων κλπ. .

Έλλιπής εξοπλισμός περιβαλλοντικής υποδομής σε σχέση με τα δίκτυα κοινής ωφέλειας (ύδρευση, αποχέτευση όμβριων και ακαθάρτων, επεξεργασία αστικών λυμάτων, οικιακά απορρίμματα, βιομηχανικά υγρά και στερεά κατάλοιπα κ.α.), με αποτέλεσμα να επιβαρύνονται οι υδάτινοι αποδεκτές και το έδαφος.

Έλλειψη σύγχρονων μεθόδων φιλικών προς το περιβάλλον στην διαδικασία παραγωγής βιομηχανικών, γεωργικών και κτηνοτροφικών προϊόντων (εντατική γεωργία, υπερβολική χρήση φυτοφαρμάκων και εν γένει χημικών προϊόντων κ.α.).

Τη διαρκή απομείωση των δασών και δασικών εκτάσεων (ορεινών ή παραθαλάσσιων) από την έρπουσα διάσπαρτη δόμηση και τη μετατροπή τους σε καλλιεργούμενες εκτάσεις.

Τον ελλιπή σχεδιασμό των νέων μεγάλων έργων κλίμακας τα οποία ενώ αναβαθμίζουν σε μια άμεση προοπτική την δυναμική ανάπτυξης του Νομού, εν τούτοις παράγουν ισχυρές τάσεις χωρικών αναδιαρθρώσεων και μετασχηματισμών που πρέπει να προληφθούν σχεδιασμένα σε λογική βιωσιμότητας και διατήρησης της φέρουσας ικανότητας του φυσικού και οικιστικού περιβάλλοντος, καθώς και της φυσιογνωμίας του τοπίου.

Την μονομέρεια – μονολειτουργικότητα των επιμέρους χωρικών ενοτήτων στον τουρισμό και εν γένει τις τουριστικές δραστηριότητες, σε αντίθεση με την πολυλειτουργικότητα, την πολυαπασχόληση και την ισόρροπη ανάπτυξη.

Την ανοργάνωτη αστικοποίηση των μεσαίων αστικών κέντρων του Νομού, χωρίς διαρκή έλεγχο της βιώσιμης αστικής του ανάπτυξης.

Αντίστοιχα οι παραπάνω κίνδυνοι εκφράζονται στον χώρο σε ορισμένες χωρικές υποενοότητες και ζώνες οι οποίες επειδή διαθέτουν πλούσιο δυναμικό φυσικών και πολιτιστικών πόρων κινδυνεύουν από υπερεκμετάλλευση, ενώ παράλληλα περιορίζουν τις δυνατότητες ισόρροπης και πολυκεντρικής οργάνωσης του Νομού.

Προβλήματα ρύπανσης των φυσικών αποδεκτών και κυρίως των επιφανειακών και υπόγειων νερών, του θαλάσσιου περιβάλλοντος, των λιμνοθαλασσών και των υγροβιότοπων, λόγω λυμάτων της ανθρώπινης δραστηριότητας είναι :

Πατραϊκός Κόλπος σε θαλάσσιες περιοχές του οποίου (δυτική λεκάνη, ανοιχτά του Ρίο, ανοιχτά της Πάτρας, ανατολική λεκάνη και σημειακές πηγές εισόδου των ποταμών), διαπιστώνονται συγκεντρώσεις μετάλλων.

Κορινθιακός Κόλπος ο οποίος είναι αποδέκτης των ανεπεξέργαστων λυμάτων του Αιγίου καθώς και υγρών βιομηχανικών αποβλήτων μέσω των ποταμών της ευρύτερης περιοχής.

Ποταμός Γλαύκος με ποιοτική υποβάθμιση των υδάτων του από αστικά και βιομηχανικά λύματα.

Λιμνοθάλασσα Κοτυχίου με επιπτώσεις κυρίως από ανθρωπογενείς δραστηριότητες (άναρχη δόμηση).

Προβλήματα ρύπανσης στις ακτές κολύμβησης ως προς τις μικροβιολογικές και φυσικοχημικές παραμέτρους των υδάτων τους στις περιοχές του Αιγίου, Ρίου, Προαστίου και Αγυιάς.

4.15.2 Προβλήματα που προκαλεί η τουριστική ανάπτυξη στο περιβάλλον του Νομού Αχαΐας

Η σημερινή δυναμική της τουριστικής ανάπτυξης στον Νομό Αχαΐας αντιμετωπίζει αλλά και προκαλεί βασικές κατηγορίες προβλημάτων, όπως :

Συγκέντρωση στις παράκτιες περιοχές και εγκατάλειψη των ορεινών περιοχών αναξιοποίητων, με συνακόλουθες επιπτώσεις στους πληθυσμούς των περιοχών αυτών.

σημειακές συγκεντρώσεις τουριστικών εγκαταστάσεων και δραστηριοτήτων σε περιοχές και δημιουργία προβλημάτων φόρτισης.

Συγκρούσεις χρήσεων γης τουρισμού με παραθεριστική κατοικία και γεωργία.

Κινδύνους αλλαγής χρήσης της γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας

.

Κινδύνους υποβάθμισης των ακτών και των περιβαλλοντικών και πολιτιστικών πόρων από έντονες και ανοργάνωτες τουριστικές δραστηριότητες και πιέσεις.

Υπερσυγκέντρωση και φόρτιση της μεταφορικής και τεχνικής υποδομής.

Επερχόμενους κινδύνους από νέες τάσεις ανάπτυξης κατά μήκος των ακτών και των νέων οδικών αξόνων με την λειτουργία των μεγάλων έργων μεταφορικής υποδομής του Νομού και την αύξηση της προσπελασιμότητας του.

Πιο αναλυτικά, τα προβλήματα εντοπίζονται στις παρακάτω περιοχές :

Συγκεντρώσεις δραστηριοτήτων τουρισμού παρουσιάζονται σε όλες τις παράκτιες περιοχές του Νομού Αχαΐας, όπως προκύπτει και από την καταγραφή των ξενοδοχειακών κλινών σε προηγούμενο κεφάλαιο, ενώ οι ορεινές περιοχές του Νομού, με εξαίρεση την περιοχή Καλαβρύτων, είναι αναξιοποίητες τουριστικά.

Σημειακές συγκεντρώσεις τουριστικών εγκαταστάσεων και δραστηριοτήτων εμφανίζονται στις περιοχές Πατρών, Ρίου, Νιφοραΐκων, Καλογριάς, Λακκόπετρας, Λόγγου, Καλαβρύτων στον Νομό Αχαΐας.

Συγκρούσεις χρήσεων γης τουρισμού με παραθεριστική κατοικία εμφανίζονται στην περιοχή Ακράτα – Αιγίου, Παραλίας Πατρών – Κάτω Αχαΐας.

Κίνδυνοι υποβάθμισης των ακτών από πιέσεις και τουριστικές δραστηριότητες εμφανίζονται σε όλη την παράκτια ζώνη του Νομού.

Κίνδυνοι από πιέσεις τουρισμού σε περιβαλλοντικούς πόρους εντοπίζονται στην περιοχή λιμνοθάλασσας Κοτυχίου, φαράγγι Βουρραϊκού – διαδρομή Διακόπτου – Καλαβρύτων.

Υπερσυγκέντρωση και φόρτιση της μεταφορικής υποδομής εμφανίζεται κατά μήκος των οδικών αξόνων Κορίνθου – Πατρών – Πύργου, Ρίου – Αντιρρίου.

Τα προβλήματα αυτά είναι δυνατό να ρυθμιστούν έγκαιρα με θεσμικές και πολεοδομικές ρυθμίσεις και μέτρα, με τουριστικές ρυθμίσεις, μέτρα και κίνητρα – αντικίνητρα, με περιβαλλοντικές και διαχειριστικές μελέτες καθώς με μελέτες οργάνωσης περιοχών για ανάπτυξη ειδικών

δραστηριοτήτων (τουρισμού, παραθεριστικής κατοικίας, ολοκληρωμένα συμπλέγματα ειδικών μορφών τουρισμού κλπ.).

Η αντιμετώπιση των απειλών και των κινδύνων που αντιμετωπίζει ή θα αντιμετωπίσει ο Νομός Αχαΐας πρέπει να βασιστεί σε έναν ολοκληρωμένο χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό με ενσωματωμένη την περιβαλλοντική και πολιτιστική διάσταση σε ένα ενιαίο σύνολο πολυσύνθετων δράσεων και παρεμβάσεων βιώσιμης τουριστικής ανάπτυξης.

Ήδη βρίσκεται σε διαδικασία θεσμοθέτησης η μελέτη για το Περιφερειακό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης της περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, καθώς και σωρεία άλλων μελετών εκπόνησης Γενικών Πολεοδομικών Σχεδίων σε διοικητικά όρια ΟΤΑ, μέσω των οποίων αναμένεται να επιτευχθεί ένας ολοκληρωμένος καθορισμός των χρήσεων γης στους Νομούς της περιφέρειας. Οι αντίστοιχες διαδικασίες επικαιροποίησης των παραπάνω σχεδίων σε τακτά χρονικά διαστήματα και ο έλεγχος της εφαρμογής τους, καθώς και των αποτελεσμάτων τους στην βάση δεικτών παρακολούθησης, εκτιμάται ότι θα επιφέρουν ένα βασικό εκσυγχρονισμό του σχεδιασμού στους Νομούς της Περιφέρειας.

Ο ολοκληρωμένος σχεδιασμός σε συνδυασμό με μια συγκροτημένη πολιτική γης συνιστά καίρια παράμετρο διατήρησης και ανανέωσης των οικοσυστημάτων, καθώς και βελτίωσης της ποιότητας ζωής και της παροχής υπηρεσιών στο ανθρωπογενές και οικιστικό περιβάλλον. Στην σημερινή δε φάση οικοδόμησης μιας νέας δυναμικής για τον Νομό Αχαΐας με εξωστρεφή προσανατολισμό ο Σχεδιασμός της ανάπτυξης αποτελεί κλειδί βιωσιμότητας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ο τουρισμός δεν είναι επαρκώς ανεπτυγμένος στον Νομό Αχαΐας. Ο Νομός υστερεί τόσο σε επίπεδο ανάπτυξης του τομέα, όσο και στην δυναμική της τάσης εξέλιξης του τομέα. Ο Νομός δηλαδή συνεχίζει να χάνει έδαφος. Δεδομένης της συμβολής του τουρισμού στην οικονομική ανάπτυξη, η υστέρηση αυτή εκτιμάται ότι έχει κόστος για τον Νομό που εκφράζεται σε χαμηλότερο βιοτικό επίπεδο, μεγαλύτερη ανεργία και στασιμότητα του πληθυσμού. Εάν ο τουρισμός στον Νομό ήταν το ίδιο ανεπτυγμένος, όπως και στο σύνολο της χώρας κατά μέσο όρο, το τοπικό ΑΕΠ θα ήταν υψηλότερο κατά 7 –8 εκατοστιαίες μονάδες σε σχέση με το σημερινό του επίπεδο, ενώ θα είχαν δημιουργηθεί και πρόσθετες θέσεις απασχόλησης.

Η εικόνα αυτή δεν συμβαδίζει με την αφθονία τουριστικών πόρων στην περιοχή, αλλά και με την εκφρασμένη θετική στάση και βούληση των τοπικών φορέων και του πληθυσμού για την ανάπτυξη του τομέα στο μέλλον. Το ανθρώπινο δυναμικό του τομέα έχει την βάση που επιτρέπει την αναβάθμιση των υπαρχόντων μονάδων σε τεχνολογικό και οργανωτικό επίπεδο. Περισσότερο από 50% των απασχολούμενων είναι απόφοιτοι τουλάχιστον λυκείου και μπορούν με συνεχιζόμενη και δια βίου κατάρτιση να αποκτούν τις γνώσεις και ικανότητες που απαιτούνται στην σύγχρονη τουριστική μονάδα. Αναδεικνύεται λοιπόν η πρόκληση για ανάπτυξη του τουρισμού στον Νομό Αχαΐας ως εργαλείο της συνολικής ανάπτυξης του.

Τα βασικά συμπεράσματα που συνάγονται αναφορικά με τις επιπτώσεις του τουρισμού στον πολιτισμό και το φυσικό περιβάλλον του Νομού Αχαΐας συνοψίζονται στα εξής :

Η πολιτιστική διάσταση σήμερα είναι υποβαθμισμένη στον Νομό Αχαΐας, παρά τον πλούτο και την διεθνή αξία της πολιτιστικής κληρονομιάς του και ως εκ τούτου δεν συμβάλλει, όσο θα ήταν δυνατό και επιθυμητό, στην εξειδίκευση και τον εμπλουτισμό των τουριστικών υπηρεσιών. Κατά συνέπεια είναι αναγκαίο να αναβαθμιστεί το τουριστικό προϊόν με την εισαγωγή του πολιτισμού ως κεντρικού άξονα ανάπτυξης, αυξάνοντας τις πολιτιστικές υποδομές και υπηρεσίες και διασυνδέοντάς τις σε ενιαία δίκτυα με τα δίκτυα του φυσικού περιβάλλοντος και τους λοιπούς τουριστικούς πόρους. Ταυτόχρονα διευρύνοντας τα πεδία ανάπτυξης πολιτιστικών υπηρεσιών και το μορφωτικό και γνωσιολογικό επίπεδο των τοπικών κοινωνιών σε ποικίλους σύγχρονους τομείς ανάλογους με τις εξειδικευμένες ανάγκες των χρηστών, προάγεται η συνέχεια και ανανέωση του αρχαίου και σύγχρονου πολιτισμού ο οποίος και προβάλλεται σε διεθνή κλίμακα.

Η διοργάνωση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004 και η ανακηρύξει της πόλης των Πατρών σε Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης το 2006 αποτελεί μια σημαντική ευκαιρία για την προβολή των συγκριτικών πλεονεκτημάτων του Νομού Αχαΐας στην πολιτιστική κληρονομιά για να διοχετεύσει στοιχεία ιστορίας και τέχνης σε όλο το φάσμα ενεργειών προσέλκυσης τουριστών και να συνδέσει αυτά με αντίστοιχα σημεία του χώρου του Νομού που και σήμερα αποτελούν ή θα αποτελέσουν χώρους υποδοχής τουριστών.

Η βαθύτερη γνώση της ιστορίας του χώρου και του πολιτισμού του Νομού κατά την προϊστορία και την ιστορία είναι προαπαιτούμενο ενδυνάμωσης της συλλογικής ιστορικής μνήμης της τοπικής κοινωνίας με σκοπό την κινητοποίηση του ενδογενούς παραγωγικού δυναμικού για

την προστασία, ανάδειξη και αξιοποίηση των πολιτιστικών χαρακτηριστικών που διατίθενται.

Προαπαιτούμενο επίσης είναι η αναζήτηση νέων μορφών πολιτιστικών υπηρεσιών συνδέοντας τον πολιτισμό και τον χώρο με τις νέες τεχνολογίες, τις τέχνες και την κοινωνία της πληροφορίας και του θεάματος, προκειμένου να διασφαλιστεί η προσέλκυση των νέων γενεών.

Η προστασία, ανάδειξη, προβολή ενοποίηση – διασύνδεση και ολοκληρωμένη διαχείριση των τοπίων φυσικού κάλλους και των περιβαλλοντικά ευαίσθητων και προστατευόμενων περιοχών του Νομού είναι σήμερα υποβαθμισμένη, ενώ τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα μπορούν να απευθυνθούν ευρύτερα στον Ελληνικό και διεθνή χώρο.

Ο ορθολογικός σχεδιασμός και η κατάρτιση διαχειριστικών σχεδίων για το σύνολο των τοπίων ιδιαίτερου φυσικού περιβάλλοντος με σκοπό την αποθάρρυνση της άναρχης δόμησης και την ενθάρρυνση δραστηριοτήτων φιλικών με τα κατά τόπους οικοσυστήματα, θεωρείται κρίσιμη παράμετρος για την αποτελεσματική προστασία τους .

Τέλος ο σχεδιασμός και η εφαρμογή αστικών πολιτικών για την αναβάθμιση των οικιστικών κέντρων υποστήριξης της τουριστικής δραστηριότητας και συμπληρωματικών δράσεων συνεργασίας ανάμεσα στην πόλη και την ύπαιθρο θεωρείται προϋπόθεση για την δημιουργία ενός ολοκληρωμένου δικτύου πολιτιστικών και οικολογικών χωροταξικών – τουριστικών ζωνών.

Τελικός στόχος μιας πλέον εξειδικευμένης πολιτικής θα ήταν να προβληθούν τα ευαίσθητα φυσικά τοπία σε διεθνή κλίμακα και να δημιουργηθούν δίκτυα φυσιοδιφών και ειδικών επιστημόνων, πράσινα τοπικά κινήματα, παρατηρητήρια, ειδικές εκδηλώσεις, συνέδρια, έντυπα κλπ. που θα δημιουργούσαν πολυποίκιλες εστίες προσέλκυσης εξειδικευμένων επισκεπτών και θα συνέβαλαν στην διοργάνωση πολιτιστικών και μορφωτικών – εκπαιδευτικών εκδηλώσεων σε εθνική

και διεθνή κλίμακα. Μια τέτοια στρατηγική θα ενδυναμώνε την πληρότητα του ξενοδοχειακού εξοπλισμού του Νομού ή και θα επέτρεπε την δημιουργία και πρόσθετου πλέον οργανωμένου και στηριγμένου με ειδικές τουριστικές υποδομές. Επίσης θα ήταν ανταποδοτική σε σχέση με τις απώλειες αξιοποίησης της γης που προστατεύεται από άποψη δόμησης και χρήσεων, επειδή θα δημιουργούσε εναλλακτικές μορφές παραγωγικής απασχόλησης και μάλιστα σε τομείς και κλάδους αιχμής.

Η ενθάρρυνση στις περιοχές προστασίας οικολογικών καλλιεργειών, ήπιων μορφών τουριστικής ανάπτυξης, αγροτουρισμού κλπ. αποτελεί επιπλέον λύση που δημιουργεί θέσεις εργασίας και στηρίζει τα τοπικά παραγωγικά δίκτυα. Η δημιουργία ειδικών μορφών τουρισμού (ορεινού, περιηγητικού, περιπατητικού, συνεδριακού, ιατρικού, κυνηγετικού, χιονοδρομικού κ.α.) κατά περίπτωση, συνδέεται επίσης με την ικανότητα των οικιστικών κέντρων υποστήριξης να παράγουν τις αναγκαίες υπηρεσίες. Η αναβάθμιση του οικιστικού δικτύου και εν γέννη οι αστικές πολιτικές, καθώς και η συνεργία του χώρου της πόλης με τον χώρο της υπαίθρου, συνδέονται έντονα με την διάδοση του τουρισμού. Ο δημόσιος χώρος των πόλεων και των χωριών, η παροχή υπηρεσιών υγείας, εμπορίου, πρόνοιας, η αναβάθμιση των κέντρων των πόλεων, η βελτίωση των υπηρεσιών ηλεκτρονικής υποστήριξης στο πλαίσιο της κοινωνίας της πληροφορίας, η αναβάθμιση του συστήματος μεταφορών, αποτελούν προϋποθέσεις ευμενών χωρικών επιπτώσεων του τουρισμού στο οικιστικό περιβάλλον, το οποίο με την σειρά του ενθαρρύνει την προστασία και ανάδειξη του φυσικού περιβάλλοντος.

Τέλος το περιβάλλον, με την μορφή των φυσικών και πολιτιστικών πόρων μιας περιοχής συνιστά τον βασικότερο παράγοντα πρωτογενούς τουριστικής προσφοράς και επομένως πόλο έλξης τουρισμού. Στην Ελλάδα και ειδικότερα σε περιοχές με πλούσιο περιβαλλοντικό απόθεμα όπως είναι ο Νομός Αχαΐας η προσπάθεια για βιώσιμη τουριστική

ανάπτυξη μέσα από την προστασία του περιβάλλοντος, φυσικού και πολιτιστικού, αποκτά ιδιαίτερη σημασία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. **Coccosis H.** (2002) Defining, measuring and evaluating carrying capacity in European tourism destinations. Material for a document. Laboratory of Environmental Planning. University of the Aegean. Athens.
2. **Cooper C., Fletcher J., Gilbert D., Wanhill S., Shepherd R.** (ed.) (1993) *Tourism: Principles and Practice*, 2nd Edition, Longman. England.
3. **Κοκκώσης Χ.** (2000) Τουριστική Ανάπτυξη. Πολυεπιστημονικές Προσεγγίσεις. Εξάντας. Αθήνα.
4. **Κοκκώσης Χ., Τσάρτας Π.** (2001) Βιώσιμη Τουριστική Ανάπτυξη και Περιβάλλον, Κριτική. Αθήνα.
5. **Mathieson A. & Wall G.** (1984) *Tourism: economic, physical and social impacts*, US Longman Group Limited
6. **Σπιλάνης Γ., Βαγιάννη Λ.** (2002) Βιώσιμος τουρισμός και φέρουσα ικανότητα σε ευαίσθητα νησιωτικά οικοσυστήματα. Συνέδριο Μέθοδοι μέτρησης της φέρουσας ικανότητας και διαχείρισης επισκεπτών σε προστατευόμενες περιοχές. WWF Hellas. Αθήνα.
7. «Η Οικονομική Δραστηριότητα κατά το 2001», **ΙΤΕΠ**, Ελληνική Οικονομία και Τουρισμός, Τεύχος 13, Μάιος 2002, σελ. 23.
8. **Α. Παρπαϊρης** : Μεθοδολογικό Πλαίσιο Εκτίμησης της Χωρικής Φέρουσας Ικανότητας για Τουριστική Ανάπτυξη. Παν. Αιγαίου, 1993.
9. **Γ. Σπιλάνης** : Το περιβάλλον αποτελεί ανασταλτική ή περιοριστική παράμετρο για την Περιφερειακή Ανάπτυξη; Η αναγκαιότητα του χωρικού σχεδιασμού.
10. **Ε.Ο.Τ. – ΥΠ. ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ** / Παγκόσμιο Ταμείο για τη Φύση (WWF Ελλάς). Σχεδιασμός Δράσεων Πολιτικού Χαρακτήρα για την Ανάπτυξη του Οικολογικού Τουρισμού. Αθήνα, 2000.

11. **Ελ. Μπριασούλη** : Οι Περιβαλλοντικές Επιπτώσεις των Χωρικών Πολιτικών: μεθοδολογικά και Πρακτικά ζητήματα εκτίμησης και αξιολόγησης.
12. Η «Διαφημιστική Δαπάνη για τον Τουρισμό» **Ανδρέας Κουζέλης**, Επιστημονικός συνεργάτης του ΙΤΕΠ, 2001.
13. **Π. Κομίλης, Ν. Βαγιονής** Τουριστικός Σχεδιασμός, μέθοδοι και πρακτικές αξιολόγησης. Εκδόσεις Προπομπός, Αθήνα 1999.
14. **Π. Παυλόπουλος και Α. Κουζέλης**, «Περιφερειακή Ανάπτυξη της Ελλάδος και Τουρισμός», Αθήνα 1998.
15. **Πρακτικά Συνεδρίου ΣΕΠ – ΤΟΠΟΣ** “Περιφερειακή Ανάπτυξη, Χωροταξία και Περιβάλλον στο Πλαίσιο της Ενωμένης Ευρώπης”. Αθήνα, 1995.
16. Σχέδιο Περιφερειακής ανάπτυξης 2000 – 2006 **Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας/ Συμπλήρωμα Προγραμματισμού.**
17. **ΥΠΕΧΩΔΕ – ΕΤΠΑ / ΦΙΛΩΝ Ο.Ε.** Μελέτη Χωροταξικού Σχεδίου Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας. Αθήνα, 2000.
18. **Χωροταξικό σχέδιο Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας ΦΙΛΩΝ Ο.Ε.**, 2001

ΠΗΓΕΣ:

- 1) **Ε.Ο.Τ.** Τμήμα Στατιστικής, 2002.
- 2) Εκτιμήσεις **ICAP**.
- 3) **ΕΣΥΕ**, Στατιστικές του Τουρισμού, 2002.
- 4) **Ν. Α. Μυλωνάς**, «Πίνακες Εισροών – Εκροών της Ελληνικής Οικονομίας για τον Τουρισμό», Αθήνα 1999.
- 5) **Ξενοδοχειακό Επιμελητήριο Ελλάδας**, 2002.
- 6) **Περιοδικό Επιλογή, Νομοί της Ελλάδος**, 2002.